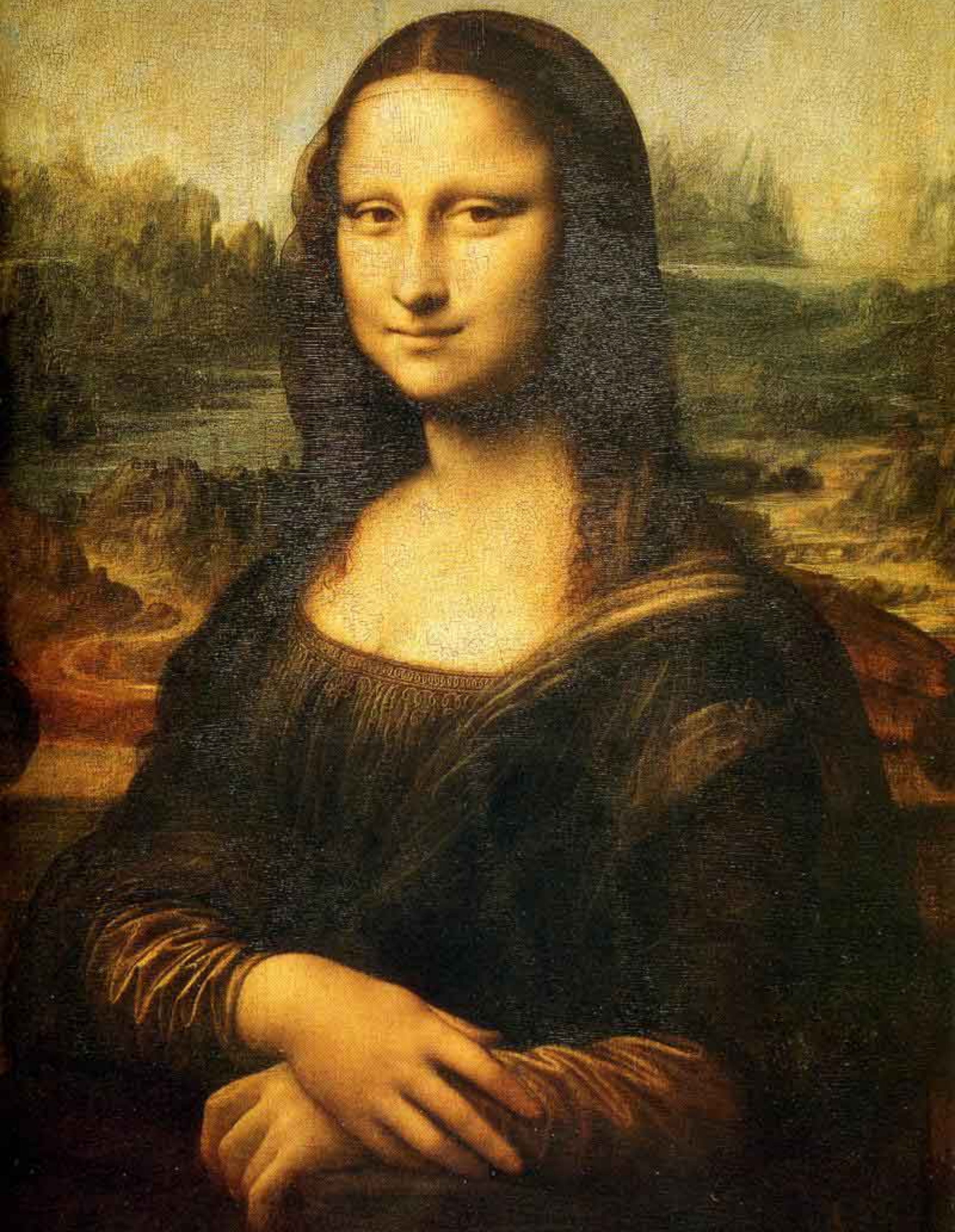

RENÄSSANSMYSTERIER

Renässansmysterier

drama i fem akter

av Christian Lanciai (1995)

Personerna :

Andrea del Verrocchio
Leonardo da Vinci
två sedlighetspoliser
em domare
två notarier
Doktor Johann Faust
Saláí
Giuliano de'Medici
Federigo de Montefeltro, hertig av Urbino
Monna Lisa Gherardini del Giocondo
en page
Francesco Melzi
Konung Frans I av Frankrike
Två läkare i Montpellier
Michel de Nostradamus
hans fader och moder
hans hustru
Julius Caesar Scaliger
Wagner
en tjänare
Filippo Giordano Bruno
en abbot
en inkvisitor
Michel de Castelnau
Drottning Elisabeth I av England
Sir Philip Sidney
Christopher Marlowe
Konung Rudolf II av Böhmen
Rabbi Löb
Galileo Galilei
en kapten med soldater
Giovanni Mocenigo, adelsman
inkvisitorer och torterande munkar

Handlingen äger rum i Italien och Frankrike
med gästspel i England och Prag
från 1476 till 1600.

Copyright © Christian Lanciai 1995

Dramat skildrar Leonardo da Vincis införande av det rent vetenskapliga tänkandet, hur doktor Faust drog extrema konsekvenser därav, hur Michel de Nostradamus försökte införa det i läkarvetenskapen, och hur slutligen Giordano Bruno drev det till sin spets mot kyrkans världsdominans.

Leonardo da Vinci dog 1519, doktor Faust 1539, Nostradamus 1566 och Giordano Bruno år 1600. Teorin att de kan ha haft med varandra att göra är inte omöjlig. Samtliga i spelet förekommande personer har funnits i verkligheten.

Italien, 17-27.9.1995.

Renässansmysterier

Akt I scen 1. Florens, en verkstad.

Verrocchio Leonardo, du är min bästa elev. Inget ont får hända dig. Du är min ögonsten.

Leonardo Maestro, allt vad jag kan har jag lärt av er. Jag vore ingenting utan er. Ni räddade mitt liv. Jag är skyldig er allt.

Verrocchio Vi kan lita på varandra. Därför är det ytterst viktigt att du säger sanningen till mig. Finns det någon grund för anklagelserna?

Leonardo Nej, ingen alls.

Verrocchio (stöter till honom) Du ljuger!

Leonardo Nej, maestro. Jag ljuger inte. Och rör mig inte!

Verrocchio Jag har älskat dig som en son! Vem kan ha kommit med sådana anklagelser mot dig? Vem kan ha velat dig så illa?

Leonardo Jag vet inte, maestro. Anklagelsen var anonym.

Verrocchio Desto värre! Jag har varit med om detta förut, vanäran, lögnen, förtalet, förlusten av all tillit! Du är märkt för livet, Leonardo! Sådana anklagelser uppfostrar en till lögnare och bedragare, så att ingen kan lita på en mer! Har du gjort det?

Leonardo Nej, maestro.

Verrocchio (stöter till honom) Du ljuger! Jag har själv legat med dig men aldrig med någon avsikt! Har jag gjort dig sådan? Har du haft sådan avsikt med någon annan?

Leonardo Nej, maestro.

Verrocchio (omfamnar honom) Min gudomlige elev, denna prövning blir svår för dig, men det är inget jag kan göra. Bara förneka allt och stå på dig! De kan ingenting bevisa!

Leonardo Nej, maestro.

Verrocchio Gå, min son, och lev med outhärdligheten, men förneka aldrig dig själv! Förstår du?

Leonardo Ja, maestro. *(Det knackar.)*

Verrocchio Nu kommer de. De kan ej skada dig, Leonardo. Låt dem inte skada dig.

Leonardo Nej, maestro. *(Verrocchio öppnar porten.)*

Verrocchio Vad vill ni, mina herrar?

polis 1 Det är sedlighetspolisen. Är den unge Leonardo da Vinci här?

Verrocchio Ja, han är här.

polis 2 Han har anmälts anonymt för osedlighet tillsammans med modellen Jacopo Saltarelli och tre andra unga florentinare.

Verrocchio Det finns ingen grund för ett sådant förtal.

polis 1 Han måste ändå komma med oss för förhör.

Leonardo (kommer fram) Kommer jag i fängelse?

polis 2 Bara så länge förhören pågår.

Verrocchio Gå, min son. Ingenting kan skada dig.
polis 1 Om han är oskyldig.
Verrocchio Han är oskyldig.
polis 1 Det återstår att se.
Leonardo Ni ser, maestro. Jag redan offentligt dömd skyldig bara för att jag anklagats.
Verrocchio Sådan är världen. Lär dig den och behärska den.
polis 1 Kom nu! (*Poliserna för bort Leonardo.*)
Verrocchio Där våldtogs min bästa elev av verkligheten. Må han bara klara det och överleva som sig själv. (*suckar och återgår till arbetet.*)

Scen 2. Sedlighetsdomstolen.

domaren Leonardo, efter noggranna undersökningar är vi tillfredsställda med resultatet, men vi vill ändå ställa ännu några frågor. (*bläddrar bland sina papper*) Hela upprinnelsen till denna historia tycks vara din och dina vänners fallenhet för skämt och glada upptåg. Dessa tycks ha missförstått. Kan du förklara det?
Leonardo Vi har ägnat oss åt fester, maskerader, skådespel och danser, och vi har roat oss med skämt.
domaren Vad då för skämt?
Leonardo Ers excellens, är det fel att skratta? Är det fel att bada naken när man är ung? Är det synd att skämta och skratta? I så fall är jag skyldig, ty jag har vågat vara ung.
domaren Leonardo, efter två månaders noggrann undersökning har sedlighetsroteln funnit dig utan saker. Du är fri och offentligt rentvådd.
Leonardo Är jag? Efter två månader i fängelse?
domaren Du är frikänd. Ingen grund för anklagelsen har påträffats.
Leonardo Och får jag ingen gottgörelse?
domaren Gottgörelse?
Leonardo I två månader har jag suttit häktad för en anonym angivelses skull medan hela världen tagit för givet att jag varit skyldig. En anonym anklagelse sågs som en redan fällande dom!
domaren Jag beklagar, Leonardo, men du är rentvådd.
Leonardo Offentligt har jag skandaliserats i två månader. Vad hjälper då en friande dom?
domaren Det är bättre än motsatsen.
Leonardo Ni tror att det hjälper med en ursäkt när ni krossat en människas hjärta? Vad är ni människor för ena egentligen? Hur kan jag väl någonsin mer lita på en mänska? Ni är bara lömska intriganter allihop, och jag vill helst inte ha något mer med mänskligheten att göra, ty den är nedrig! (*går*)
domaren (*vänder sig till de övriga*) Vad tror ni?
notarien Vi kan inte göra något mera.
en annan notarie Han överlever nog. Han är ju grann och välskapt och vid yppersta hälsa. Dessutom är han begåvad.
domaren Bara han inte ställer sina tjänster till djävulens förfogande.
notarie 1 Är det risk för det?
domaren En ängel som sårats av människor kan bli hur svart som helst för att få hämnas på mänskligheten. Och med vår frikännande dom har han legitimitet för att få vara hänsynslös.

Scen 3. Milano många år senare.
(Salaí är i färd med tjänstgöra när doktorn inträder.)

Doktorn Det sägs att maestro Leonardo kan träffas här.
Salaí Det stämmer! Vem kan jag hälsa från?
Doktorn En kollega från Prag.
Salaí Det låter mystiskt!
Doktorn Är inte din mästare en mystiker?
Salaí Åtminstone är han mystisk så det förslår.
Doktorn (slår sig ner) Vad sysslar han med nu?
Salaí Fråga inte mig. Jag får aldrig veta vad han gör.
Doktorn Obducerar han fortfarande?
Salaí Bara i mörkret efter midnatt i plomberade källarhål.
Doktorn Där har vi kungen bland mystiker.
Salaí Och vem är ni själv?
Doktorn Egentligen läkare. Och du?
Salaí Salaí.
Doktorn Salaí. Är inte det namnet på en djävul?
Salaí Bara en liten djävul.
Doktorn Du är en sorglös ung man. Du är inte rädd för att din mästare står i förbund med djävulen?
Salaí Inte så länge jag får min lön och kan snatta ur hans plånbok ibland.
Doktorn Du är en oförskämd opportunist.
Salaí Det tycker mästare Leonardo också.
Doktorn Och ändå behåller han dig i sin tjänst?
Salaí Han är tolerant.
Doktorn Det verkar så. Får man träffa honom?
Salaí Kanske.
Doktorn Är han mycket upptagen?
Salaí Ja, alltid.
Doktorn Med vad?
Salaí Om inte med att tänka så med att betrakta naturen.
Doktorn Du menar filosofera.
Salaí Nej, utforska naturen.
Doktorn Ja, det är han bäst på i världen. Jag har fått se några av hans anatomiska teckningar. Han vet mer om skelettet än någon läkare i världen.
Salaí Är det som läkare ni vill träffa honom?
Doktorn Ja, det kan man säga, men också som patient.
Salaí Är ni sjuk?
Doktorn Bara i själen.
Salaí Kan själen ha sjukdomar?
Doktorn Jag misstänker det.
(Leonardo kommer in, ståtlig, långskäggig, långhårig, majestätiskt klädd.)
Leonardo (varseblir doktorn) Har jag besök?
Salaí En lärd doktor från utlandet.
Doktorn (reser sig) Doktor Faust från Prag.
Leonardo (försiktig) Jag har hört talas om er. Vad vill ni mig?
Faust Rådgivning.
Salaí Han säger att han är sjuk i själen.
Leonardo Jag har länge misstänkt att vi hade något gemensamt. Sitt ner, för all del.
Faust (sätter sig) Jag ville inte stjäla er dyrbara tid.

Leonardo Jag har all tid i världen men bara för väsentligheter. Denne herre, Salaí, har rykte om sig att stå i förbund med djävulen. Menar ni att djävulen existerar, doktor Faust?

Faust Nej.

Leonardo Där har vi kanske vår gemensamma grund. Jag tror vi har en hel del att diskutera. Salaí, hämta åt oss litet vin. Vår långväga resenär kan behöva litet förfriskning.

Faust Jag råkade passera förbi Milano.

Leonardo Det gläder mig. Jag tar det som en komplimang att ni kom hit.

Faust (sänker rösten, lutar sig fram) Är det inte farligt att ni håller er med en sådan som lille Salaí, jag menar, tänk på er ryktbarhet. Man tror ni är homosexuell.

Leonardo Jag blev offentligt befunden oskyldig för många år sedan.

Faust Och därför tror ni er kunna tillåta er vad som helst.

Leonardo Doktor Faust, jag råder er att inte spekulera i min sexualitet. Den kan ingen annan någonsin bli klok på - bara galen.

Faust Förlåt om jag gick för nära. Jag ville bara antyda en vänskaplig varning.

Leonardo Ert eget rykte är då värre. Vad gjorde ni för att bli känd som en som står i förbund med Satan?

Faust Liksom ert frikännande från sedlighetsdomstolen är även det ryktet om mig något av min frisedel. Jag slipper ha någonting med kyrkan att göra.

Leonardo Så ni menar er kunna göra vad som helst utanför den?

Faust Tyvärr har jag begått en del misstag.

Leonardo Jag känner till dem. Ni har skaffat er skuldkomplex med att förföra alltför unga damer.

Faust Det var inte mitt fel att de blev galna.

Leonardo Men ni förförde dem medvetet. Ni drog ner dem i fördärvet.

Faust Så gör hela världen.

Leonardo Jag vet. Därför har jag tagit avstånd från den.

Faust Ändå verkar ni för den.

Leonardo I hemlighet.

Faust Ni är i sanning en mystiker. Men hur har ni klarat er undan kyrkans förbannelser?

Leonardo Jag kallar inte kyrkans vidskeplighet och barnslighet förbannelse. Jag är mera diplomatisk.

Faust Jag vet att ni står på god fot med medicéerna. Lorenzo den magnifike lyckades få in sin son på kurs mot att bli påve.

Leonardo Det om något kan frälsa hela världen.

Faust Lorenzos syndiga Florens, utspritt liksom ringar på vattnet över hela världen?

Leonardo Nej, doktor Faust, Lorenzo il Magnificos humanistiska och vetenskapliga Florens.

Faust Så ni vågar omfatta polacken Kopernikus farliga teorier?

Leonardo Att jorden kretsar runt solen och inte tvärtom är lika självklart som att jorden är rund och inte platt, vilket Toscanelli lärde mig redan i barndomen, och vilket Anaxagoras av Athen bevisade redan för 1900 år sedan.

Faust Det går inte att bevisa.

Leonardo Det går att bevisa, men jag låter andra göra det. Jag nöjer mig med att veta det. Den som är dum nog att riskera sitt liv med att bevisa det får göra det på eget ansvar.

Faust Förr eller senare blir det bevisat.

Leonardo Just det. Tills den dagen får kyrkan fortsätta underminera sin ställning med att bränna oskyldiga kättare på sitt eget ansvar utan att jag ämnar minska dess fall med att försöka hindra den. (*Salaí inkommer med vinet.*)

Äntligen, vinet! Skål, min gode doktor Faustus!
(*De dricker varandra till.*)

- Faust* Men om jorden är rund kan man komma till Indien med att segla mot väster.
- Leonardo* Det är just vad Ser Cristoforo Colombo av Genua är i färd med att göra med hjälp av Toscanellis kartor.
- Faust* Det skulle ruinera Venedig och Florens och hela Italien.
- Leonardo* Inte genast men på längre sikt.
- Faust* Det struntar ni i.
- Leonardo* Jag är bara människa.
- Faust* Är ni det? Med allt ert kunnande, tror ni inte ibland att ni är Gud?
- Leonardo* Tror ni det?
- Faust* Nej, men jag kan förstå att mänskorna kan tro mig stå i förbund med djävulen. Jag känner mig inte gudomlig men ibland väl demonisk. Ni förstår, bäste kollega, jag kan inte låta bli att förakta alla dessa människor som av ren dumhet och vidskepelse svansar efter den absurda kyrkan. Jag har haft en del intressanta diskussioner med en ung augustinermunk Martin Luther om det. Han förvånade mig med att gå ännu längre.
- Leonardo* Vill en munk skrota kyrkan?
- Faust* Inte kyrkan men påvens maktmonopol.
- Leonardo* Då är han bara ortodox.
- Faust* Nej, han är fanatisk. Han vill att alla enkla människor skall läsa Bibeln och lära sig den.
- Leonardo* Då får han översätta den först till folkets språk.
- Faust* Det är vad han tänker göra. Och det kommer påven aldrig att gå med på, inte ens en Medici-påve.
- Leonardo* Räcker det inte med den gode Erasmus reformer?
- Faust* Det tycker inte fanatikerna. Och de gör mig till ateist.
- Leonardo* Ni tror alltså inte ens på Gud?
- Faust* Inte en sådan Gud som påvar och fanatiker förtrycker världen med.
- Leonardo* (*räcker fram handen*) Er hand, min vän. Vi står på samma sida.
- Faust* Vill ni också avskaffa Gud?
- Leonardo* Nej, men ersätta vidskepelse med vetenskap.
- Faust* Det är samma sak.
- Leonardo* Inte riktigt. Vetenskapen behöver inte avskaffa Gud. Det räcker med att bortse från honom.
- Faust* Er diplomati är inte av denna världen.
- Leonardo* Det är just vad den är. Det är vad världen behöver. Men jag forcerar den inte. Därför avslutar jag alla mina företag innan jag lyckats genomföra dem. Det räcker för mig att veta hur jag skall lyckas. Det är säkrare att stanna framför målnöret än att ådra sig hela världens ögon och avund med att spränga det.
- Faust* Då blir ni ansedd som en narr.
- Leonardo* (*småler*) Jag lurar hela världen med att få den att tro att jag är det.
- Faust* Jag har mycket att lära av er slughet.
- Leonardo* Exempelvis att göra guld?
- Faust* Ännu har jag varken misslyckats eller lyckats.
- Leonardo* (*höjer sin bågare*) Fortsätt så. Vi ska nog komma väl överens med varandra. Drick, Sala! Drick med oss!
- Faust* Drick med din homosexuelle mästare.
- Leonardo* Stopp där! Inga slag under bältet!
- Faust* Ursäkta mig - ett utslag av min sjukdom.
- Leonardo* Er sjukdom?

Faust Jag hatar hela mänskligheten. Jag vill den bara ont. Jag ser den föröka sig som råttor och fördärva hela världen. Jag önskar ibland att jag vore Gud så att jag kunde döda hela mänskligheten eller åtminstone nio tiondelar. Och det värsta är att jag har grund för min omänsklighet.

Leonardo Ni är bara frustrerad. Ni har haft otur i kärlek. Ni lider av sexuella hämningar.

Faust Jag tänkte ni kanske kunde hjälpa mig eller åtminstone råda mig.

Leonardo Min vän, ni vet för mycket. Det är hela saken. Initieras man för djupt i kunskapens kompromisslösa sanning blir man misantrop, tar man avstånd från allt intimt samröre med mänskligheten och blir man ofrånkomligt en mänskohatare och mänskoföraktare. Man kan inte längre tåla att se ytliga vulgära människor roa sig i ansvarslöst lättsinne. Det är ingen sjukdom. Det är naturligt.

Faust Så ni menar det är obotligt?

Leonardo Var glad för det. Ni hör till de få nyktra här i världen. Alla andra, utom vi de lyckliga få, är förlorade.

Faust Men vi är inte lyckliga.

Leonardo Ändå avundas vi av de andra.

Faust Er tröst är klen.

Leonardo Lär er leva med ert öde. Det är enda lösningen. Personligen kan jag aldrig förlåta världen eller mänskligheten processen mot mig för påstådd homosexualitet.

Faust Ni slipper aldrig den stämpeln.

Leonardo Jag vet. Den är min förbannelse, och den är orättvis, och därför förbannar jag hela världen.

Faust Ändå hjälper ni den.

Leonardo Mot min vilja.

Faust (dricker) Kollega, jag fruktar mer och mer att ni är i en ännu taskigare sits än jag.

Leonardo Nej, min vän. Vi sitter i samma båt. Den ena sitter bara litet djupare i vattnet.

Faust Och det enda vi kan göra är att hjälpa varandra.

Leonardo Nej, min vän. Därvidlag är min sits värre. Jag kan hjälpa alla, men ingen kan hjälpa mig. Skål! (*dricker honom till. Faust besvarar skålen.*)

Faust Varför har ni inte gift er?

Leonardo Vem kan lita på en kvinna? Dessutom är jag fattig. Ingen kvinna vill ha en man som inte kan försörja henne. Därmed är jag pantad. Skål!

Faust Men ni kan ha älskarinnor.

Leonardo Har jag inte redan rätt er att inte spekulera i mitt sexualliv?

Faust Förlåt mig.

Leonardo Mina damer är min ensak. Jag lovar att inte förfara med dem som ni.

Faust Jag accepterar piken och tror det är bäst att jag går. Jag har retat er.

Leonardo Vi ses igen, kollega. (*Faust bugar sig och går.*)

Ännu ett geni som jag skrämt iväg och etablerat. Nåväl, om han vågar sig hit igen kanske han har något att lära mig.

Salaí Var det verkligen doktor Faust av Prag?

Leonardo Det var han och ingen annan.

Salaí Har han verkligen skrivit kontrakt med djävulen?

Leonardo Det är hans mytomani och fåfänga, Salaí. Den fabeln är den enda mystiken med honom. Annars är han bara en misslyckad alkemist som kunde ha blivit en god läkare, liksom jag kunde ha blivit en god målare men föredrog att bli ett misslyckat universalgeni. Tack för vinet, Salaí.

Salaí Väl bekomme, mästare.

Scen 4. Urbino, juli 1503.

Giuliano Åren längre är för varje år som går, men ännu längre är var ny förliden månad, som är ingenting mot varje ny passerad vecka, vars varenda dag är alldeles olidlig i sin längd; men ännu längre är dess varje timma, medan längst av alla är varenda grym minut som måste här passeras i exil. Jag föddes ej till fångenskap och inaktivitet, men jag var yngre brodern, och det var min eviga förbannelse. Hur kunde du, far, lita på Savonarola och ge över Florens åt en sådan man? Och Piero, denne opålitlige karaktärlöse obeständige vindböjtel, hur var det väl möjligt för min kloke far att ge till honom styret över Florens, världens pärla, medelpunkt och rikaste kulturfontän? Min bror Giovanni må bli påve, men han blir ej bättre som vivör för det, det feta slappa amatörkadavret, som kan spela luta som en riktig eunuckkastrat men som ej någonsin kan älska eller handla klokt. I denna misslyckade brödraskara står jag ensam, fången i Urbino, statslös, framtidslös, berövad varje hopp om tillgång till mitt fadersarv, då broder Piero lyckades få hela släkten Medici fördriven i exil och misslyckades dumt med återkomsten. Stackars bröder! Stackars Florens! Allt jag har är ljuva minnen och en dröm om något här i världen som var sant och äkta: mitt livs enda kärlek. Vi hann älska, hon hann bli gravid, vi räddade min flickas ära med att finna åt henne en lämplig man förrän det var för sent, och det var allt - därpå blev vi fördrivna. Sedan har jag levat i en öken, och mitt enda liv i denna öken är mitt ljuva minne av det Florens och min kärlek som en gång för länge sedan var.

Federigo av Montefeltro (en gammal man) God morgon, käre gosse.

Giuliano Ädlaste välgörare, du gjorde allt för mig, gav mig en fristad, räddade vårt Florens undan många krig och var en bättre vän för Florens än vad vi förtjänade. Du verkar god idag.

Federigo Vi har en ny och ansedd gäst hos oss idag.

Giuliano En annan landsflyktig som jag?

Federigo Det kan man kanske säga. Han är florentinare.

Giuliano Vem är det?

Federigo Gissa. Han gick frivilligt i landsflykt tidigt och har varit verksam mest hos Ludovico Sforza i Milano.

Giuliano Det kan bara vara Leonardo, född i Vinci.

Federigo Det är han.

Giuliano Vad gör han här?

Federigo Han är på väg till Florens. Han fick lämna Lombardiet när kung Karl den åttonde kom dit med kriget, vilket ju välsignat hela världen sedan dess med franska sjukan.

Giuliano Är han då på flykt från franska sjukan?

Federigo I viss mån. Han har ej satt sin fot i Florens nu på arton år.

Giuliano Och han är på väg dit?

Federigo Ja.

Giuliano Då måste jag få träffa honom.

Federigo Självklart.

Giuliano Går det genast?

Federigo Han står utanför och väntar.

Giuliano Släpp genast in honom till mig.

(Federigo tillmötesgår honom med en enkel gest, går bort och öppnar dörren för Leonardo.)

Federigo Ni är väntad.

Leonardo Tack, ers excellens. *(stiger in.)* Giuliano de'Medici, om jag ej tar fel. *(går emot honom.)*

Giuliano Vår ädlaste och skönaste hantverkare från Florens, om jag ej tar fel! *(går hjärtligt emot honom och omfamnar honom.)* Vi är bröder i exilen!

Leonardo Ni har åldrats, Ser Giuliano.

Giuliano Sorgen över att ej mer få vara hemma i min fars imperium och styra det har gjort mig till en sjuk förtvinad gammal man.

Leonardo An är ni redigast i släkten Medici.

Giuliano Jag hoppas det, ty vi har aldrig givit upp. Vi måste återkomma. Annars är det ute med vårt Florens.

Leonardo Epoken Savonarola är åtminstone förbi.

Giuliano Den fanatikern förstörde allt med sitt oblikdeliga hat, sitt mindervärdeskomplex och sin grymhet.

Leonardo Han var som Muhammed.

Giuliano Men dessutom ful. Hur kunde Florens tolerera honom?

Leonardo Det var det som Florens inte kunde alltför länge.

Giuliano Nå, det värsta är förbi, och jag får höra att det alltjämt existerar florentinare som vågar sig tillbaka till den galna staden, däribland en så gudabenådad målare som ni.

Leonardo Jag har ej varit där på arton år.

Giuliano Men om en sådan återvänder finns det hopp, och jag vill underblåsa det. Säg, vill ni acceptera ett intimt och känsligt uppdrag?

Leonardo Ser Giuliano, ni känner mig. Ni vet att jag är känd för att ej någonsin fullborda något uppdrag. Ni kan engagera mig på egen risk.

Giuliano Jag tror att detta just kan vara någonting för er. Jag vet att ni är misantrop och hatar mänskorna, men denna mänska kan ni inte hata eller ens förakta. Hon om någon tror jag att kan till och med få er kallsinnighet att smälta.

Leonardo Handlar det om ett porträtt?

Giuliano Ja, en ung dam på tjugofyra år.

Leonardo Vem är hon?

Giuliano (*drar sig något tillbaka, undviker ögonkontakt*) Hon var den jag älskade. Hon var mitt enda liv på den tid då vi alla ännu kunde leva. Det var äkta kärlek, och jag gjorde henne havande. (*reser sig igen.*) Vi gjorde allt för henne, och jag fann åt henne just den rätta mannen: en erfaren änklings, mild och god, som aldrig skulle göra henne något illa. De blev gifta, han kom aldrig nära henne, men hon födde honom barnet, som var mitt. Det var en dotter. När vi blev fördrivna inträffade hennes nedkomst, och det blev ett missfall: dottern dog. Men hon, min älskade, mår ännu väl i tryggt och säkert äktenskap med en av Florens äldsta trognaste trojänare.

Leonardo Och ni vill att jag målar henne av sentimentala skäl?

Giuliano Min gode vän, det skulle bli av oerhörd betydelse för mig och Florens. Jag betalar vad ni vill. Säg bara vilket fantasipris ni behagar. Men det viktigaste är, att det porträttet skulle bli symbolen för att denna kärlek ännu håller, att förbindelsen fortfarande är levande.

Leonardo Jag skulle alltså vara en sorts kopplare.

Giuliano Har ni då kunnat bli en sådan cyniker? Nåväl, jag står för sanningen, benämni mitt uppdrag åt er som en kopplares, men tänk på att det är ett själsligt uppdrag, och att damen är en mor som har förlorat all sin kärlek och sitt enda barn.

Leonardo Ser Giuliano, vad ni ber mig om är inget mindre än ett heligt uppdrag, och jag skall fullgöra det, om så det blir den enda tavla som jag någonsin fullbordar.

Giuliano Så jag har då lyckats att beveka er?

Leonardo Giuliano, jag är rörd av er och Florens, och jag känner mig välsignad av att ni och Florens tycks behöva mig.

Giuliano Jag behöver det porträttet för att kunna leva. Far blev mördad långsamt gradvis av den världs osalighet och själviskhet vi lever i, men jag vill överleva den och klara mig igenom den med bibehållen kärlek. Bara ni kan hjälpa mig. Allt prästerskap och kyrklighet är värdelöst mot denna enda tjänst som ni kan göra mig.

Leonardo Vem är hon?

Giuliano Monna Lisa Gherardini del Giocondo.

Leonardo Hon?

Giuliano Ja.

Leonardo En av Florens renaste och mest ärbara kvinnor!

Giuliano Ja.

Leonardo Och hennes man gick med på att bli hennes make fastän hon var havande?

Giuliano Helt frivilligt och utan övertalning. Han var redan änklings och för andra gången och försökte glömma att han kände sig för gammal.

Leonardo Ja, jag minns den gode gamle mannen, en hårt arbetande tjänare för Florens. Giuliano, genom detta uppdrag kanske ni har räddat mig och gjort mig mänsklig.

Giuliano Leonardo, jag förstår ej vad ni menar.

Leonardo Vi får se. Men dömt mig inte förrän ni får se porträttet.

Giuliano Jag har alltid litat på en konstnär, Leonardo.

Leonardo Ja, det har ni medicéer alltid gjort. Men jag var kanske minst av alla era tillbedda konstnärer en man kunde lita på.

Giuliano Det här är ett förtroendeuppdrag. Betänk att jag, er uppdragsgivare, är en som lever tragiskt i exil.

Leonardo Giuliano, den exilen skall ej räcka länge till. (*bugar sig och går.*)

Giuliano En märklig människa och konstnär. Jag kan bara hoppas att han verkligen tar mig på allvar och mitt uppdrag, så att jag får återse min älskade åtminstone på bild.

Scen 5. Florens.

Lisa Varför lät jag mig övertalas av min man? Vem kan det gagna att riva upp mitt förflutna och göra mig galen igen av min sorg? Men han är min kusin, och även om vår kärlek var omöjlig och förbjuden kan jag inte säga nej till honom. Giuliano, du är och förblir mitt öde. - Visa in målaren till mig. (*Leonardo visas in.*)

Ni ser inte ut som en målare.

Leonardo Min nådigaste fru, låt inte skenet bedra er. Jag är bara en enkel målare som på uppdrag av er allernådigaste kusin Giuliano de'Medici kommit till Florens enkom för att föreviga er och er själ genom en målares ringa medel. (*bugar sig djupt.*)

Lisa Det är någonting falskt över er, mästare Leonardo. Ni gör er till. Ni klär ut er som en furste och gör ändå anspråk på att vara en enkel målare, medan alla era överdådiga företag hittills har misslyckats.

Leonardo Ni föraktar mig.

Lisa Nej, jag förstår mig bara inte på er.

Leonardo Det gör ingen.

Lisa Därför är ni intressant.

Leonardo Ni smickrar mig.

Lisa Nej, jag försöker vara ärlig, och jag ber er göra samma försök. Vad menade Giuliano egentligen?

Leonardo Jag är tillräckligt gammal för att veta vad som hände i Florens på den tiden, Monna Lisa. Giuliano älskade er djupt, och ni var hans enda älskade. Han har aldrig glömt er. Jag vet att er kärlek var äkta och ömsesidig, och därför gick den lätt för långt. Att få er gift med Ser Gherardini del Giocondo så fort ni förstod att ni var havande var det enda, det yppersta och det sista han kunde göra för er emedan ni var kusiner. Jag kan se på er att ert äktenskap inte har varit olyckligt.

Lisa Min man har alltid behandlat mig väl och aldrig kommit mig vid.

Leonardo På er egen begäran?

Lisa Av respekt för mig och min önskan, efter att jag förlorade mitt barn.

Leonardo Ni är bara 24 år och alltjämt ung och skön.

Lisa Många menar att jag borde ta mig älskare. Det kan jag inte göra mot min man. Jag har alltid bara haft en enda älskare.

Leonardo Ert porträtt hos Giuliano och er kunskap om att han har det kan få er kärlek att bestå.

Lisa Är det Giulianos avsikt?

Leonardo Ni bad mig vara ärlig. Svaret är ja.

Lisa Då får han på porträttet inte se mig som jag är. (*tar lugnt av sig alla smycken och hårprydnader, så att håret blir utslaget.*)
Tror ni jag blir bra så här för Giuliano?

Leonardo Det räcker, Monna Lisa. Beröva er ingenting mer för en målare. Ni är redan tio år yngre.

Lisa Så här kommer Giuliano åtminstone att känna igen mig. Känner ni er inte som en kopplare?

Leonardo Min fru, jag har aldrig känt någon så hedervärd kvinna som ni.

Lisa Men jag har hört mycket om er. Ni lär vara alltför tolerant.

Leonardo Jag är florentinare. Det ligger i Florens natur. Dessutom är jag bara en bastard.

Lisa Det låg i Florens natur, borde ni säga. Det lyckliga Florens dog med Giulianos far, vars idealiska Florens våldtogs av Savonarola.

Leonardo Så ser jag det också.

Lisa Blev ni fördriven från Florens eller flyttade ni frivilligt?

Leonardo Man kan säga både och.

Lisa Blev ni inte anmäld för sedlighetsdomstolen?

Leonardo Två gånger. Andra gången togs det inte på allvar. Det låg bara avundsjuka bakom det. Lorenzo il Magnifico såg till att det glömdes bort. För honom var alla konstnärer heliga, i synnerhet Botticelli och jag.

Lisa Botticelli föll för Savonarola.

Leonardo Och efter den anonyma anklagelsen mot mig blev det olidligt för mig att fortsätta i Florens. Jag flyttade bort emedan jag aldrig fick veta vem min fiende var. Och Verrocchio, min mästare, flyttade till Venedig.

Lisa Dessa sedlighetsfanatiker är världens tråkigaste människor. Om man inte är sedlig av naturen borde man åtminstone få vara osedlig av naturen.

Leonardo Ni är sedligheten själv.

Lisa Och ni är osedligheten.

Leonardo Inom strikta former. Aldrig mer skall någon få rota i mitt sexualliv. Det beslutet fattade jag efter mina två månader av rannsakan som 24-åring. Aldrig mer har jag gått i säng med någon efter det, och jag blev vegetarian.

Lisa Men ni har älskat?

Leonardo Bara oantastligt.

Lisa Vad ni måtte vara torr. Det tror man inte när man ser er. Hade ni inte åtminstone en moder?

Leonardo Min familj var en katastrof. Min far begick bara misstag, och ett av dem var jag. Min mor, en enkel kvinna, glömde han nästan genast. Jag älskade min fostermor Albiera, men hon dog när jag var tolv. Min far skaffade sig genast nya kvinnor och nya barn, varvid jag blev överspelad. En önskad bastard utan familj - hur kunde en sådan någonsin lita på kvinnor?

Lisa Likväl har ni känt många, alla Ludovicos, till exempel, i Milano.

Leonardo En stor man utan grund för sin storhet. Jag utforskade hans kvinnor men kände dem aldrig.

Lisa Därför känner ni Kvinnan.

Leonardo Därför vill jag måla er.

Lisa Och avsluta porträttet?

Leonardo Ja, för en gångs skull.
Lisa Och ge det åt Giuliano?
Leonardo Det är hans innan det är målat.
Lisa Jag önskar nästan ni fick behålla det, ty ni har mycket att lära er av mig.
Leonardo Om kvinnan?
Lisa Om kvinnans själ.
Leonardo Jag har alltid misstänkt att hon ägde en själ.
Lisa Ni låter avundsjuk. Tror ni inte mannen har en själ?
Leonardo Ett intressant ämne. Mannen har vanligen en själ och försöker därför begrava den under laster och brutalitet, men han lyckas aldrig i längden. Kvinnans högsta strävan är att odla just sin själ, vilket är så svårt för henne då hon ständigt kränks av mannens laster och brutalitet. Båda förlorar sin själ i ett lyckligt samlag men finner därmed en ny själ genom det tillkommande barnet, varvid båda räddar sin själ. Därför är det så viktigt att ett samlag är ömsesidigt, frivilligt och ej brutalt eller oestetiskt.
Lisa Kan ett samlag vara estetiskt?
Leonardo Där har vi kruxet. Av alla människans oestetiska förehavanden är det det allra fulaste, om man ser det sakligt i dagsljus hur det går till. Men med mörker under lakan kan man bortse från den oestetiska synen och i stället bara se det ur känslornas synpunkt. Bara då kan ett samlag bli vackert.
Lisa Mäster Leonardo, ni är rätt man att måla mitt porträtt.
Leonardo Jag tackar för den äran.

Scen 6.

(Giuliano de' Medici hemma i sitt palats i Florens, furstligt klädd, helt återupprättad, inför sitt porträtt av Monna Lisa.)

Giuliano Allt har vi förlorat, och allt har vi fått tillbaka. Ändå har den artonåriga exilen kostat mer än vad all världen kan erbjuda oss. Min bror förlorade sitt liv, om ock min andre bror blev påve. Nu står jag vid Florens roder i min faders ställe, tyngd av maktens gruvlighet och ansvar och förpint av den, liksom min fader *Il Magnifico*, till dödlig sjukdom. (*hostar*) Men det svåraste av allt är detta att behöva skiljas från min älskade. Du var min enda kärlek, Monna Lisa, och jag var dig trogen ända till idag. Nu kräver politiken att jag gifter mig med Filiberta av Savojen, och jag kan ej ta dig med in i mitt äktenskap - det skulle kränka min gemål. (*En page inträder.*)

pagen Mästaren är här, ers nåd.

Giuliano Be honom komma in.

På något sätt förkroppsligar vår Leonardo hela denna tid med dess absurda skeenden. Han växte upp hos oss, och medicéerna har aldrig svikit honom. Ludovico i Milano med sitt överdådiga pompösa hov var inte seriös och blott en narr i jämförelse med oss.

(Leonardo inträder.)

Leonardo Ni har kallat mig, ers nåd. Här är jag.

Giuliano Käre Leonardo, jag har mitt livs mest smärtsamma plikt framför mig.

Leonardo Är jag avskedad?

Giuliano O nej, det är långt värre än så. Jag ska gifta mig.

Leonardo Jag vet. Men i er mogna ålder efter alla prövningar är det väl något angenämt?

Giuliano Det svåra är att jag ej kan ta med mig i mitt äktenskap ert utsökta porträtt av Monna Lisa.

Leonardo Varför inte det? Det är ju bara ett porträtt?

Giuliano Hon var min älskade, och det är inte bara ett porträtt. Hon är ju den jag älskade som hon såg ut just när vi älskade som mest. Min vän, du lyckades med det otroliga konststycket att få henne avbildad som jungfru, fastän hon var gift och hade haft en svår förlösning.

Leonardo Det var så hon ville ha det själv.

Giuliano Och det gör denna målning till långt mer än bara ett porträtt. Jag kan ej ta den risken att min hustru drives till svartsjuka av porträttet.

Leonardo Jag förstår.

Giuliano Och därför återgår det rätteligen till dess skapare.

Leonardo Ni ger mig Monna Lisa?

Giuliano Hon är säkrast i sin faders händer. Du kan bäst förvalta tavlan och ge henne all den vård som hon förtjänar. Leonardo, du är den mest opålitliga av världens samtliga konstnärer, men i detta fall är du den ende jag kan lita på. Jag anförtrot dig henne och min hemlighet.

Leonardo Jag har aldrig svikit någon medicé.

Giuliano Och aldrig har vi svikit dig. Min far var den som frälste dig från sedlighetsdomstolen, ty han visste, att det enda som berättigade medicéernas totala makt i Florens var vårt heliga förbund med skönheten, som aldrig fick riskeras. Du är mer än någon en bekräftelse och lön för att vi visat skönheten och konsten en osviklig trohet. (*tar ner tavlan.*) Varsågod. Må detta stanna oss emellan.

Leonardo Givetvis.

Giuliano (till tavlan) Farväl, min älskade. Men något säger mig att du nu är i bättre händer än jag själv. (*hostar.*)

Leonardo Ser Giuliano, är ni inte frisk?

Giuliano En vemodig och grym exil i arton år har satt sin stämpel. Jag är en förlorad man, maestro Leonardo, men jag hinner gifta mig. Men när jag har gått bort kan medicéerna tyvärr ej längre skydda dig. Då skall min hustru taga hand om dig, och hon beger sig troligen tillbaka då till Frankrike, sitt hemland. Hennes konung Frans den första kan utveckla sig till något av en riktig furste. Sök hans tjänst, men troligen blir du erbjuden den av honom.

Leonardo Ni har noga tänkt igenom all min korta framtid.

Giuliano Ni är inte ung men heller inte gammal. Är ni redan 60?

Leonardo Sextiotre.

Giuliano Då har ni säkert ännu tjugo år. Kom väl ihåg mig, Leonardo, mest för Monna Lisas skull.

Leonardo Er hemlighet skall alltid vara intakt i mitt hjärta.

Giuliano Tack. Det är det viktigaste och det enda jag begär. Farväl, min vän.

(*Leonardo bugar sig djupt och går med porträttet.*)

Där gick mitt liv ifrån mig. Kom nu snart, o död, och fräls mig från den roll i livet som jag aldrig velat spela. (*hostar och går ut.*)

Akt II scen 1. Amboise.

Francesco Melzi Mästaren är sjuk och tynar bort, men det går långsamt, ty han är en stark natur. Han blev ej sjuk för första gången i sitt liv förrän han kommit över sextio, men den första knäcken följdes av ett antal, och nu är han helt paralyserad på sin högra sida. Jag kan inte fatta varför kungen vill besöka honom nu.

(*Frans seglar in, en lysande sprätt med stor vitalitet.*)

Frans Hur mår vår käre mästare?

Melzi Han vill helst inte visa sig.

Frans Det här är något annat. Jag har upptäckt ett otroligt mänskligt fenomen, som han kan vara intresserad av, då han är nästan likadan. Kom hit, Michel.

(Michel kommer blygt in, en försiktig yngling.)

Det här är en student som kommit på besök till Amboise blott för att få ett råd av mästaren. Jag ber dig, gode Melzi, ja, Francesco, jag befäller dig att störa honom.

Melzi Jag hör redan att han kommer stapplande.

(Leonardo i sin gamla skepnad, delvis förlamad, kommer in med möda.)

Leonardo Jag hörde kungens röst.

Frans Min vän, *(omfamnar honom hjärtligt,)* förlåt mig att jag stör din ålderdom, men detta är ett helt unikt fall.

Leonardo Vad vill du med denne gosse?

Frans Han kom hit blott för att träffa dig och gav sig inte förrän jag gav honom lov.

Leonardo Vem är han?

Frans En student som tvekar inför vilken bana han skall välja i sitt liv.

Leonardo Hans ögon lyser av intelligens och klarsyn. Lämna oss allena.

Frans Kom, Francesco. Låt genierna få ha ett hemligt samtal. *(går med Francesco.)*

Leonardo Säg mig vad du heter.

Michel Nostradamus.

Leonardo Och ditt förnamn är Michel. Vad kan jag göra för dig?

Michel Visa mig en väg i livet.

Leonardo Vad har du för fallenhet?

Michel Jag fruktar för min egen farliga begåvning. Jag är jude, astrolog, fritänkare och skulle lätt bli bränd som kättare om det kom fram att jag omfattade Kopernikus astronomi.

Leonardo *(lägger armen om honom)* Då är du en av oss. Var inte rädd. Håll bara tyst. Slå vakt om vad du vet, och låt det helt naturligt bli en vetenskap. Förkovra dig i lärdom, ingenting är heligt utom säker kunskap, och var noga med att inte låta farlig kunskap komma i oansvariga händer. Ansvarslösast här i världen är varenda en som tror sig äga makt.

Michel Så det är därför ni skriver allting baklänges.

Leonardo Hur vet du det? Har du sett mina skrifter?

Michel Nej.

Leonardo Hur kan du veta det då?

Michel Jag bara visste det. *(lägger handen för munnen av ren förskräckelse.)* Förlåt mig, store mästare! Det är just faran med mig! Jag vet för mycket utan att ha fått veta det! Jag bara vet det! Jag ser saker som ingen annan ser. För mig är det självklart, men ingen fattar hur jag kan se det.

Leonardo Min vän, var försiktig. Tag inga risker. Du nämnde att du även är astrolog. Kan du då se in i framtiden?

Michel Det är just det jag är mest rädd för.

Leonardo Då har du den farligaste av alla förmågor. Min vän, säg aldrig sanningen rent ut. Det är det bästa råd jag kan ge dig. Låt din begåvning mogna lugnt och säkert under outtröttliga studier och inhämtande av kunskap. Ingen fästning i världen är så säker som riktig kunskap. Men i kunskapen finns även en livsfarlig fälla. Man kan bli förmäten och få förakt för mänskligheten. Det var mitt livs största misstag. Jag satte vetenskapen över mänskligheten, och det hämnade sig tusenfalt. Man kan aldrig som människa bryta sig ut ur ramen för det rent mänskliga med all dess felbarhet. Om man försöker göra det slår Gud obönhörligt tillbaka i form av ett oblidligt öde, som man aldrig kan kontrollera själv, om man lämnat det mänskliga bakom sig.

Michel Vad är då det mänskliga?

Leonardo Barmhärtighet. Medmänsklighet. Medlidande.

Michel Då skall jag bli läkare.

Leonardo Det låter klokt. Ju större en begåvning är, desto svårare blir hans balansgång genom livet, och desto nödvändigare denna svårighet.
Michel Balansgång mellan vad?
Leonardo Mellan å ena sidan begåvningens krav och å andra sidan hänsyn till mänskligheten.
Michel Det låter svårt.
Leonardo Det är svårt.
Michel Men ni har redan hjälpt mig. (*intimare*) Tror ni jag kan smita ut utan att kungen märker det? Jag vill helst inte mera se honom.
Leonardo Prova bakdörren där. Var tyst och försiktig och ta inga risker.
Michel Tack, du utomordentlige mästare! (*smiter*)
Frans (bryter in) Vad håller ni på så länge för? Jag orkar inte vänta längre! (*upptäcker att Nostradamus försvunnit*) Var är den unge begåvningen?
Leonardo Jag skickade hem honom. Jag rådde honom till en enkel läkarutbildning, och det tänker han satsa på.
Frans Bara läkare! Men han är en utomordentlig astrolog!
Leonardo Astrologi är bara bluff och självbedrägeri. Glöm det fusket, ers majestät. Det har ingen vetenskaplig grund.
Frans Ni vet alltid bäst, mästare, och jag hoppas ni gjort rätt även i detta fall, men jag är inte så säker. (*går*)
Leonardo Francesco, för mig till min säng. Det är dags att dö nu, ty jag är en långt liden afton, och jag har sett nästa dags säkra gryning.
Melzi Nostradamus?
Leonardo Ja, men låt det stanna mellan oss. Ingen får någonsin veta att jag hade någonting med Nostradamus att göra.
(Melzi hjälper den äldre stapplande Leonardo ut.)

Scen 2. Montpellier.

läkare 1 Pestens härjningar är fruktansvärda.
2 Ja, aldrig förr har vi behövt tömma så mycket blod ur folk.
1 Och skam till sägandes så finns det ingen annan bot.
2 Det är problemet. Gud dödar, och vi har bara att finna oss i det. Men en dag skall vi finna boten.
1 Det tror du?
2 Alldeles bestämt.
1 Ja, sedan kanske, när allt ruttet mänskligt blod i världen har runnit ut i sanden.
Faust (dyker upp) God morgon, mina herrar. Är hospitalet fullt?
2 Alldeles fullt.
Faust Jag är en läkare från utomlands. Jag undrar bara hur mycket pesten har spridit sig.
1 Den griper ännu omkring sig. Vi har ingen kontroll över situationen. Varifrån kommer ni?
Faust Från Tyskland.
2 Jag tror inte pesten kommer ända till Tyskland. Den brukar stanna söder om Alperna.
Faust Men för 150 år sedan drabbade den hela Europa.
1 Det var då det. Sedan dess har mycket hänt inom läkekonsten.
Faust Så ni tror på att försvara livet mot döden?
2 Varför är man annars läkare?

Faust Jag är äldre än ni, och jag har sett flera pestepidemier. Läkaryrket har en baksida. Man kommer i kontakt med människan alltför nära och lär känna henne för väl. Därav blir man realist och cyniker.

1 Det kan man motbalansera med humanism.

Faust Vad är humanism?

2 Att vara mänsklig.

Faust Är människan värd att man är mänsklig mot henne?

1 Vad menar ni?

Faust Se på alla dessa krig, alla dessa politiska galningar som fördärvar mänsklighetens värld, denna universella egoism och hänsynslöshet hos människan, hennes obotliga låghet och egoism. Naturligtvis skall man som läkare bota en patient om man kan, men jag är realistisk nog att välkomna alla dödliga världsepidemier, i synnerhet pesten.

2 Då är ni omänsklig.

Faust Är jag? Se hur människan förstör naturen. Se hur vanvettigt hon brukar sin kunskap till att föra krig och idka tortyrmetoder mot individen genom inkquisitioner och kättarförföljelser. Jag älskar den fria individen, men för att hon skall få överleva är jag beredd att offra 90 procent av mänskligheten, det är alla mänsklighetens rötägg.

1 (till 2) Den här doktorn vore något för Michel att diskutera med.

2 Kalla på honom. (1 går ut.)

Så ni vill offra mänskligheten för de få lyckliga undantagens skull?

Faust I brist på större pestepidemier är det bästa som hänt världen på sistone den franska sjukan.

2 Men det är en förfärlig sjukdom.

Faust Jag ser den som ett lämpligt straff för människans låga moral. Huvudsakligen promiskuösa blir drabbade.

1 (kommer in med *Nostradamus*) Kollega, jag har här en intressant ung kandidat för er att förklara er närmare inför.

Faust (presenterar sig) Doktor Faust från Prag.

Michel Michel de Nostradamus.

Faust Ni är ännu inte färdig läkare?

2 Nej, men han arbetar hårdast av alla kandidater.

Faust (hånfullt) För mänsklighetens överlevnad?

Michel För lindrandet av lidanden.

1 Doktor Faust här anser att större delen av mänskligheten borde utrotas för att de få ordentliga mänskorna ska överleva bättre.

Michel Och hur gör ni distinktionen?

Faust Jag medger att den måste bli ganska godtycklig.

Michel Problemet med er tes är att det är omöjligt att offra större delen av mänskligheten godtyckligt utan att många goda stryker med och många onda lyckas överleva med den goda minoriteten. Man kan inte rensa ondskan från mänskligheten annat än individuellt.

Faust Man kan inte skona de onda för de få godas skull. Tänk på Abraham och Lots familj i Sodom och Gomorra.

Michel Ni är inte realistisk. Det är just de onda som gärna skulle offra större delen av mänskligheten. När människor dör i krig och epidemier är den stora majoriteten offer oskyldiga, enkla människor, medan de ansvariga, kungar, furstar och generaler, vanligen lyckas hålla sig utanför slakten. Detta är problemet: de onda offerar, och de goda offeras. Så är det alltid när några få beslutar mångas undergång.

Faust Så därför får vi trösta oss med och lita till den Högstes godtycke genom epidemier som pest och franska sjukan.

Michel Till följd av sådant godtycke, som även drabbar goda, skapade Gud läkaren.

Faust (skrattar) Ha-ha-ha! Ja, bekämpa ni pesten i godan ro genom åderlåtning och koppning och töm alla era patienter på blod! Det kommer ni långt med! Epidemin gör sin fullständigt godtyckliga räfst ändå!

Michel (till 1 och 2) Herrar läkare, jag har funnit lösningen.

1 Michel har fått en idé.

Michel Gud har sänt oss denne omänskliga läkare enkom för att visa oss vägen. Upphör genast med all koppning och åderlåtning. Det är inte blodet som är sjukt, ty själen finns i blodet. Genom att tappa patienter på blod påskyndar vi bara deras död.

2 Michel, detta är mot allmän praxis.

Michel Ni ska få se att jag har rätt. Patienten har större chans att överleva om man lämnar henne i fred från ingrepp.

1 Du får hela läkarkåren mot dig.

Michel Det spelar ingen roll! Den kommer att ge mig rätt med tiden!

2 Du är bara en kandidat.

Michel Pröva detta recept i alla fall! Se om det inte får resultat! Åderlåtning är bara för folk som är för friska och har för mycket blod, men pestsjuka lider aldrig av någon välfärdssjukdom. De är angripna av något annat.

Faust Pröva er unge läkares idé och låt fler patienter dö.

Michel Du falske läkare, du vet ingenting om människan. Du är en gammal cynisk egoist som bara kan fördärva mänskligheten.

Faust Den är redan fördärvad.

Michel Mina herrar, i mitt praktiserande skall jag aldrig mer ge någon en åderlåtning och allra minst en sjuk, och ni ska få se att det ger resultat! (*går*)

1 Jag måste säga att jag tror mer på Michel de Nostradamus än på er, doktor Faust.

2 Jag tror det är bäst ni återvänder till Prag.

Faust Kanske det. Jag hör nog hemma på dystrare breddgrader. Men märk väl, min ärlighet är alltid rak och aldrig illa menad.

1 Åk hem till era protestanter, som med er vill vända upp och ned på hela världen.

Faust Jag skall ej besvära er mera. (*går*)

2 Låt oss pröva Michels idé. Om den fungerar kan vi inte förlora på det.

1 Patienterna dör ju ändå. Om vi kan rädda dem är det värt att gå emot hela läkarkåren.

2 Saken är klar. (*de går.*)

Scen 3.

fadern Min son, är det verkligen klokt att utmana etablissemanget?

Michel Jag vet att jag har rätt, och jag har framgång.

modern Han har tagit sin examen, käraste, och han har framgång på hospitalet.

fadern Allt det där är bara bra, men just för att det är så bra har vi inte råd att utmana ödet och kanske förlora allt! Vi kan aldrig glömma att vi bara är judar! Fastän far konverterade till den katolska kyrkan slipper vi aldrig den stämpeln! Se hur det går i Spanien för konverterade judar som bevisas en gång ha varit judar! De halshuggs, stryps eller bränns och det utan laglig rättgång!

Michel Far, hur kan jag äventyra familjen?

fadern Du kan ha rätt. Du kan få rätt. Du kan bli uppmärksam. Du kan vinna berömmelse. Du kan väcka avund och få hemliga fiender. Ingenting är farligare för en jude än att bli uppmärksam och berömd.

Michel Och kan de väl i så fall röra er? Är det inte bara mitt eget liv jag satsar?
fadern Du har dina efterkommande att ta hänsyn till. Du är trolovad och kommer säkert att få barn. Kan du riskera deras framtid med att riskera din egen?
Michel Jag menar att jag inte riskerar den.
fadern Det är det du inte vet!
modern Ta det försiktigt, käraste. Michel vet nog vad han gör.
fadern (lugnar sig) Jag ber dig bara att ta det försiktigt. Tag inga risker. Var medveten om att du kan ha okända fiender bakom dig överallt var du än går. En jude är aldrig säker för icke-judar.
modern Du sätter skräck i honom.
fadern Nej, jag lär honom ett stycke realism.
Michel Jag ska vara försiktig, far.
fadern Det är allt vad jag begär.
Michel Allt vad jag begär är att få rädda liv som läkare. Det kan aldrig någon ha någonting emot.
fadern Alla har något emot något som är för bra. Det är *den* risken du tar.
Michel Jag är inte rädd.
fadern Det är kanske just ditt största fel.
modern Glöm bort att vi är judar, Michel, och glöm att vi någonsin varit det, och allt skall säkert gå dig väl.
Michel Jag glömmer aldrig något, mamma, och allra minst något som man försöker få mig att glömma. (*går*)
modern Vad skall det väl bli av detta barn?
fadern Han är en alltför god jude. Det är det som är problemet. Vi kan bara överleva som sådana under omsorgsfull förklädnad. Det är bara att hoppas att han är klok nog att ta på sig en falsk roll för att den sanna må kunna komma till rätta.

Scen 4. Vid hustruns dödsbädd.

hustrun Min älskade, det är inte ditt fel.
Michel Jag vet, men det är orättvist!
hustrun Allt ont som sker kan man ha nytta av. All erfarenhet är god.
Michel Nej, du väna duva, förträng inte verkligheten med falska illusioner! Du har inte förtjänat att förlora dina barn! Jag har inte förtjänat att förlora min familj!
hustrun Jobs eviga protest. Den vittnar dock om livet.
Michel Du får inte dö, du min älskade, min enda sol i världen!
hustrun Det är bara pesten som tar oss. Den har tagit många fler än bara oss. Vi ingår bara i statistiken.
Michel Min älskade, du får inte dö ifrån mig!
hustrun Våra barn har redan dött. Jag följer dem. Du var Frankrikes bästa pestläkare. Men du är bara mänsklig. Du kunde bara bota andra, inte dina egna.
Michel O Gud, varför har du sänt mig denna katastrof!
hustrun Sörj oss inte. Allting har en mening. Gråt inte, Michel, och förbanna inte Gud. Han är oskyldig. Bara människan är skyldig.
Michel Om ni dör ifrån mig, när jag har räddat så många, hur kan jag väl då någonsin mer tro på livet eller lita på Gud?
hustrun Han är oskyldig. Bara mänskligheten själv är skyldig till alla människornas lidanden. (*dör*)
Michel Nej! Nej, min hustru, nej! Lämna mig inte! Förbannelse över Gud! Förbannelse över mänskligheten! Förbannelse över mig, som ännu lever, och som måste leva vidare! Förbannelse över livet!

Leonardo (visar sig diffust som vålnad) Nej, Michel de Nostradamus, inte så. Du har bara funnit dig själv, även om det är den mest smärtsamma av alla upptäckter.

Michel Vem är du?

Leonardo Du uppsökte mig en gång för att få råd. Men pesten är inte Guds eller människans fel. Gud bara sover. Han tröttnar ibland på mänskligheten, och då sover han, medan han låter mänskligheten sköta sig själv och gå under genom sin egen brutalitet, men det går över. Gud kommer alltid tillbaka.

Michel Men varför min familj, du spöke, varför min hela familj!??

Leonardo Fråga inte mig. När Gud låter de onda förgås stryker alltid somliga goda med. Han kan inte döda onda utan att i misstag även goda går åt. Men det går över.

Michel När?

Leonardo När du är död och har följt mig.

Michel Dra åt helvete, maestro Leonardo! Du var bara en stor ytlig förförare och dilettant!

Leonardo Men jag gav aldrig upp utan strävade alltid vidare. Du är i färd med att ge upp. Det är det enda oförlåtliga i livet.

Michel Vad skall jag annars göra?

Leonardo Följ dig själv. Var konsekvent. Acceptera din ensamhet. Var sann. Och hämnas på den mänsklighet som berövade dig hustru och barn.

Michel Din omänskliga dilettant, skulle jag hämnas på mänskligheten för att Gud berövat mig hustru och barn?

Leonardo Vem skulle du annars hämnas på? Det är bättre att ge efter för sin bitterhet än att hålla inne med den.

Michel Jag önskar hela livet och mänskligheten åt helvete.

Leonardo Ge dem då det helvete de förtjänar.

Michel Men jag kan aldrig bli ond.

Leonardo Var då sann i stället. Ingenting är grymmare och ondare än sanningen. *(går)*

Michel En feberuppenbarelse eller bara fantasier? Men uppenbarelsen var sann. Jag kan ej hålla inne med min bitterhet. Den måste ut och förgifta hela världen och historien. Allting annat här i livet ter sig meningslöst för mig. *(kollapsar vid sin hustrus lik.)*

Akt III scen 1.

Julius Caesar Scaliger Jag beklagar sorgen, Michel.

Michel Det är som om hjärtat hade rivits ut ur kroppen på mig.

Scaliger Vad tänker du göra nu?

Michel Fortsätta arbeta.

Scaliger Det blir svårt.

Michel Hur så?

Scaliger Du får många patienter.

Michel Vad menar du?

Scaliger Vet du vad folk säger om dig? "Läkaren, som kunde rädda hela mänskligheten, kunde inte göra något för sin hustru och barn."

Michel Vart vill du komma?

Scaliger Det är bäst att våra vägar skiljs, Michel.

Michel Efter alla dessa år? Jag trodde att du var min vän.

Scaliger Det är jag fortfarande.

Michel Jag förstår. Ingen vill ha något med en olycksdrabbad att göra, inte ens hans bästa vän. Jag är som en spetälsk i själen, och helst borde jag gå med klämtande klocka, så att alla får sky mig där jag går fram.

Scaliger Ta mig inte för en cyniker, Michel, men det är inte bara din olycka. Du har fått en kallelse till Toulouse. (*räcker fram ett brev.*)

Michel Som läkare?

Scaliger Nej, som kättare.

Michel (*öppnar och läser*) "Härmed kallas Michel de Nostradamus, läkare, inför den heliga inkquisitionen i Toulouse för att svara på vissa frågor angående hans hållning i vissa farliga frågor." Det säger mig ingenting. Här finns inte ens någon anklagelse.

Scaliger Ändå betyder det bara en sak. Någon har angivit dig anonymt. Det räcker för inkquisitionen för att få dig att bekänna vad som helst under tortyr och sedan bränna dig offentligt på bål.

Michel Jag far aldrig till Toulouse.

Scaliger Jag vet. Men du kan inte stanna här. Du måste gömma dig. Dessutom har du blivit stämd inför rätta. (*överräcker ett annat dokument.*)

Michel Mera anonyma anklagelser?

Scaliger Nej, bråk med din hustrus familj. De vill ha tillbaka hennes hemgift. Men det värsta är att de utsprider det ryktet att du som läkare kunde ha räddat hennes och dina barns liv. Eftersom du inte gjorde det menar de att du är en mördare. Men en läkare vars patienter dör kan aldrig anklagas för mord på dem. Därför nöjer de sig med att få tillbaka hemgiften.

Michel Schack matt alltså?

Scaliger Det ser inte bättre ut.

Michel Jag var lycklig här, Jules. Jag trodde att jag hade hemburit lyckan för alltid.

Scaliger Du var kanske för lycklig.

Michel Var finns den dåre som inte är lycklig när han har anledning att vara det? Jag njöt av min lycka. Är då lyckan en så farlig njutning?

Scaliger Du väckte allas avund, i synnerhet dina kollegers.

Michel De menade att det inte finns någon anledning till utveckling bort från konventionella metoder som inte fungerar. Deras dumhet dömer dem till oduglighet.

Scaliger Du retade dem. Inte ens dumhet tål att retas.

Michel Du behöver inte vara orolig, Jules. Jag packar mina saker och reser i morgon.

Scaliger Vart?

Michel Vem vet? Venedig kanske, eller Sicilien, eller kanske Prag, där jag en gång hade en likasinnad kollega.

Scaliger Den store berömde doktor Faust, som stod i förbund med djävulen?

Michel Djävulen existerar inte. Det är bara fördomen och vidskepelsen som existerar.

Scaliger För sådana ord ville inkquisitionen slita ut levern ur dig med glödgad tång.

Michel Så absurda höjder når vidskepelsen att den förvandlar heliga kristna till metodiska massmördare.

Scaliger Res till Prag och konferera med doktor Faust. Ni passar bra tillsammans, om han ännu lever.

Michel Vi får se. Men vi lär knappast ses mera, Jules.

Scaliger Det vet man aldrig.

Michel Det är bäst för dig att vi skiljs för alltid, så länge det finns en inkquisition.

Scaliger Tack, Michel. (*Michel går.*)

Där gick världens bästa läkare, fördriven från sin praktik av mänsklig småaktighet och världens fördom. Patienterna har förlorat sin bästa vän emedan den dödliga dumheten återtagit herraväldet över världen.

Scen 2. Prag.

Wagner Det är någon sorts läkare från Frankrike.
Faust (döende på sitt läger) Vad vill han mig?
Wagner Han menar att ni har träffats förut.
Faust Han skulle inte resa hit om han inte kände mig. Hur ser han ut?
Wagner Som en rik ung fransk sprätt.
Faust Sade han inte sitt namn?
Wagner Michel de Nostradamus.
Faust Kan det vara han? Den hemlighetsfulle astrologen som kan se in i framtiden? Visserligen är jag döende, men en sådan här chans får man inte missa. Släpp in honom till mig.
Wagner (öppnar dörren för Michel) Han säger att ni får komma in.
Michel Tack.
Faust (känner igen honom) Var har jag sett er förut?
Michel Läkarhögskolan i Montpellier för ett antal år sedan. Vi hade ett läkaretiskt argument.
Faust Nu minns jag. Ni fick läkarna att köra bort mig.
Michel Nej, de gjorde det helt frivilligt.
Faust Ni försvarade läkaretikens humanistiska värderingar mot min mera drastiska realism. Nå, Michel de Nostradamus, efter alla era olyckor, vem hade rätt?
Michel Jag hade rätt i princip, men ni hade inte helt fel i praktiken.
Faust Vi närmar oss varandra.
Michel Är ni fortfarande lika omänsklig?
Faust Det är inte omänsklighet det handlar om. Det är skuld. Jag är rädd att jag måste bekänna mig skyldig.
Michel Till vad?
Faust Jag har begått ett oförlåtligt brott. Jag har hjälpt till med att släppa protestantismen lös över Europa.
Michel Den är åtminstone bättre än inkquisitionen.
Faust Är den? Martin Luther är en monstros judehatare som hävdar att han själv och ingen annan har monopol på den rätta kunskapen om Jesus. Därmed är han värre än en påve.
Michel Och har *ni* gjort honom sådan?
Faust Jag rådde honom till att våga allt det som Erasmus inte vågade: att krossa påvekyrkan med pöbeln som vapen.
Michel Ett dåligt råd. Det måste leda till universell självdestruktivitet inom protestantismen, som om den inte redan var tillräcklig inom katolicismen.
Faust Ni menar det?
Michel Jag vet det.
Faust Och ändå menar ni att lutheranismen är bättre än inkquisitionen?
Michel Även inkquisitionen är självdestruktiv och kanske världens mest självdestruktiva företeelse. Så länge den förnekar vetenskapliga fakta undergräver den bara hela kristendomen som religion.
Faust Så ni menar att jorden faktiskt roterar runt solen och inte tvärtom?
Michel Det menar alla vetenskapsmän som vet någonting om saken.
Faust Vem var er lärare?
Michel Jag hade aldrig någon.
Faust Ni kände inte polacken Kopernikus?
Michel Nej.
Faust Eller Leonardo da Vinci?
Michel Honom uppsökte jag en gång.
Faust Där har vi alltså kopplingen. Jag kände honom också. En mycket skum person.

Wagner Han har tydligen satt sin prägel på er båda.
Faust Tyst, Wagner! Ägna dig åt din alkemi!
Wagner Den lyckas aldrig.
Faust Nej, det gjorde heller aldrig Leonardo. Ändå lönar det sig att försöka. Det är i alla fall en demonstration mot evighetens övermakt. Vad som helst är bättre än att finna sig i att vara vanmäktig.
Michel Då har ni ändå lyckats, doktor Faust.
Faust Med vad?
Michel Med att få ert liv att uppfylla en mening.
Faust Och vad skulle då den meningen vara?
Michel En evig protest mot vanmakten.
Faust Så ni förlåter mig min omänsklighet?
Michel Allt kan förlåtas och även den, ty den är bara en vanlig mänsklig svaghet.
Faust Ni är god mot en gammal kvacksalvare.
Michel Tror ni på alkemin?
Faust Nej, men jag tror på andens makt över materien. Den makten, emellertid, är av sådant slag att den aldrig kan missbrukas. Och den är den högsta makten i världen.
Michel Men den leder bara till olycka och ensamhet för den som förstår sig på den.
Faust Det visste redan Leonardo. Ändå släppte han den aldrig.
Michel Kunskapen om den makten är även det högsta ansvaret. Har man nått den kunskapen innebär den förpliktelse på livstid.
Faust Därför är det skönt att jag nu skall få dö.
Michel Farväl, doktor Faust. Er moraliska uppbyggelse är inte särskilt uppmuntrande.
Faust Varför kom ni hit?
Michel För att få se er omänsklighet dö. (*går*)
Wagner Vem var det?
Faust En judisk läkare. Jag hoppades att han skulle kunna försona mig med livet, men det lyckades inte alls.
Wagner Gud kan ännu rädda er själ. Avsvärj er bara djävulen.
Faust Djävulen finns inte, Wagner. Även Gud som personlighet är en lögn. Allt är bara kunskap och medvetenhet och känslighet.
Wagner Förnekar ni Gud?
Faust Ja, jag förnekar Gud, ty jag är realist, och det finns det som är bättre. Gud har alltid stått sig slätt mot människans ideal.
Wagner Men människans idealism är alltid tragisk.
Faust Ändå är det bättre än den Gud som ingen kan göra någonting åt.
Wagner Gud är alltså människans vanmakt, som ni ifrågasätter?
Faust I högsta grad.
Wagner Vila i frid, doktor Faust, men ni kommer aldrig att få någon ro i graven.
Faust Hellre det än ett tråkigt gudfruktigt mähä. (*dör*)
Wagner (sluter hans ögon) Doktor Faust är död, men protestantismen lever. Må den leva, och må även doktor Fausts protest mot mänsklighetens omänsklighet genljuda i evighet. Människan må leva om ock endast för att klaga.

Scen 3.

Michel (åldrad) Åren går, och livet rinner bort ifrån en i en oupphörlig utförsbacke och resignation. På något sätt har livet gått ifrån mig. Fastän jag är fri och oantastlig har jag ändå liksom givit upp. Jag fastnade i mystiska rutiner och har aldrig kommit ut ur mitt mysterium. Det är kanske lika bra. Jag lever ju trots allt i frihet. Jag har lurat

mänskligheten med att sluta vara den till nytta, och min suveränitet beror på att ej någon kan förstå mig, men det gör min ensamhet total. - Vad är det, Alexander?

en tjänare Mäster Nostradamus, ni har fått besök.

Michel Vem är det?

tjänaren En ung man som söker råd.

Michel Nåväl, jag får väl mystifiera honom med min kryptiska orakelkonst som alla andra. Visa in den arme. (*Filippo Bruno visas in.*)

Unge man, vad kan jag göra för er?

Bruno Jag har ett problem.

Michel Mitt råd kan kanske göra saken värre.

Bruno När jag hörde att ni var här i Turin så tänkte jag direkt: den mannen kunde hjälpa mig om någon.

Michel Ni får först förklara er.

Bruno (*sätter sig, ivrig*) Jag är en ung vetenskapsman och forskare. Jag har studerat Aristoteles och Kopernikus och vet att de har rätt och kyrkan fel.

Michel Min vän, då är ni illa ute. Kyrkan ämnar krossa alla sådana tendenser, och inkquisitionen är en fruktansvärd maktapparat.

Bruno Det är problemet. Hur skall jag besegra denna kyrkans meningslösa grymhet?

Michel Så du åtar dig således att besegra den?

Bruno Jag ser det som min plikt.

Michel Min vän, du kan ej finna något svårare att göra, och jag måste avråda dig från att ens försöka.

Bruno Därmed sporrar ni mig bara. (*närmare och mera angelägen*) Mäster Nostradamus, ni vet mest om världen och om människan idag. Jag vet, att ni har gåvan att se in i framtiden och som en självklarhet exakt skärskåda öden, händelser och mänskors gärningar i framtiden. Ni ensam kan se genom tidens fönster som för alla andra bara är ett kolsvart mörker. Ni kan råda mig. Vad bör jag göra? Säg mig vad som helst, men våga inte be mig avstå från mitt ansvar.

Michel Unge man, min gåva är ett outhärdligt lidande och inget annat. Det är min förbannelse, ty jag ser föga gott för mänskligheten, denna grymma ytliga vulgaritet som bara åstadkommer katastrofer. Du hör tydligen till dessa få vars lott det är att sticka upp och säga nej till mänsklighetens ofärd. Det är Golgata direkt. Din lott blir ingen lön men bara döden. Ändå avundas jag dig.

Bruno Hur så?

Michel Du är en ung och öppen man med ärlighet och initiativ, och du har den heroiska oemotståndlighetens kraft. Din tragedi kan bli en stor triumf. Mitt liv är blott en dekadent föraktlig tragedi.

Bruno Men ni är rik och respekterad, oantastlig, fruktad och beundrad.

Michel Jag gav upp för lätt. Min insats var som läkare, min möjlighet var att som läkare uträtta stora ting för mänskligheten, men när mina två barn och min hustru dog ifrån mig utan att jag kunde rädda dem förlorade jag all min tro på livet och på mänskligheten. Jag blev misantrop och hämnades på livet med att skildra mina syner i gåtfulla obegripligheter, för att både kunna visa mänskligheten dess fatala ansikte och samtidigt slugt komma undan med det. Ingen dum inkvistition kan sätta dit mig, ty min chiffervers kan tydas till vad skeende som helst. Men därmed har jag även resignerat: jag kan icke göra någonting konkret för mänskligheten.

Du är funtad annorlunda. Du vill genomföra dina vetenskapliga insatser och forcera dem på denna dumma mänsklighet. Det kan betyda döden för dig själv men även för all kyrklig dumhet och vidskepelse, åtminstone på längre sikt.

Bruno Det är just vad jag vill.

Michel Gå in i kyrkan då. Bli munk och bearbeta kyrkan inifrån. Så kan du åstadkomma mest. Det kyrkliga reaktionära våldet kan förfölja judar, kättare och

lekmän, men om en dominikan, som Tomas av Aquino döpte Aristoteles, bevisar den moderna vetenskapens oantastlighet kan kyrkan kanske bringas till att tänka om och bli förnuftig. Du är kanske rätt person att våga ett så djärvt försök.

Bruno Ni visar vägen, mästare. Jag blir dominikan.

Michel Var bara medveten om riskerna. Undvikandet av faror ligger i att aldrig ignorera dem.

Bruno Jag tackar er av hjärtat, Nostradamus. (*bugar sig djupt och går.*)

Michel Skynda långsamt! (*Bruno har redan gått.*)

Han har för bråttom. Ack, vad har jag gjort? Ett så friskt mod kan aldrig sluta väl.

Akt IV scen 1. Rom 1576.
Bruno inför inkquisitionstribunalen.

abboten Vi är mycket missnöjda med er, broder Giordano. Varför blev ni egentligen munk?

Bruno För att genom kyrkan hjälpa kyrkan.

abboten Ni ville således snarare "hjälpa" kyrkan än tjäna henne?

Bruno Jag ville tjäna henne på bästa sätt.

abboten Vad innebär "på bästa sätt"?

Bruno Enligt mina förutsättningar.

abboten Det är just dessa era så kallade "förutsättningar" som är problemet. Enligt vittnesbörd hade ni redan innan ni blev munk mycket kätterska åsikter.

Bruno Kopernikus teorier var då ännu inte under Index.

abboten Men ni visste att de var kätterska, och ni omfattade dem.

Bruno Jag läste Kopernikus böcker. Är det en synd att läsa andras böcker?

abboten Ja, om man är dominikanermunk och skrifterna är lagda under Index.

Bruno Jag har redan förklarat att jag läste dem innan jag blev munk och innan de lades under Index.

abboten Därför kunde de fördärva er. Men ni har aldrig tagit avstånd från deras fördärv fastän ni som dominikanermunk har anmodats att göra det.

Bruno Har man läst en bok kan man inte förneka sig ha läst den.

en annan inkvisitor Till saken, herr ordförande.

abboten Nåväl, till saken. Redan i Neapel när ni studerade vid San Domenico Maggiore framställdes 130 anklagelsepunkter mot er i er bristande omfattning av den sanna tron. Dessa anklagelser blev dubbelt allvarliga genom ert undanhållande av två verk av den helige Hieronymus och Johannes Chrysostomus med förbjudna fotnoter av Erasmus av Rotterdam.

Bruno Ni låter som om detta var höjden av kätteri.

abboten Är det inte det?

Bruno Min bäste fader, den helige Hieronymus var den förste och störste av den katolska kyrkans kyrkofäder, och han gav oss Vulgatan, den enda vederhäftiga bibelöversättningen på latin. Johannes Chrysostomus var den ortodoxa kyrkans störste kyrkofader och en oöverträffad teolog. Båda dessa var exempellösa helgon. Erasmus har förklarat vissa dunkelheter hos dem. Är det ett brott att närmare skärskåda våra heligaste kyrkofäder?

inkvisitorn Erasmus fotnoter är heretiska!

Bruno Brännmärk då Erasmus och alla hans skrifter inklusive hans utmärkta bibelöversättning, men inte mig!

inkvisitorn Erasmus frisinnade bibelöversättning blev en grogrund för protestantismen!

Bruno Det är inte mitt fel!

abboten Broder Giordano Bruno, det är bäst för alla att ni utträder ur er orden. Annars måste inkquisitionen närmare rannsaka era avsikter.

Bruno Den katolska kyrkan kastar således ut mig?

abboten Nej, den ber er ta tillbaka era utsagor för kyrkans skull. Om ni ej tar tillbaka dem kan kyrkan ej garantera er fortsatta salighet.

Bruno Jag kan ej ta tillbaka att jag läst vad jag läst och skrivit vad jag skrivit.

inkvisitorn Därför anmodas ni att omgående lämna er orden innan denna ytterligare befleckas av ert kätteri.

Bruno Och annars blir jag bränd som kättare?

inkvisitorn Annars ger ni oss inget val.

abboten Den största stötestenen är er invändning mot den heliga treenigheten.

Bruno Jag har inga invändningar mot den heliga treenigheten.

inkvisitorn Men ni hade!

Bruno Som omogen yngling, ja.

abboten Och hur vet vi att ni inte fortfarande har det? Ni har ej velat återta något av vad ni har läst eller skrivit. Hur vet vi att ni inte bär djävulen under ert hjärta?

inkvisitorn Vi kan inte lita på er, broder Giordano Bruno. Ni är farlig för kyrkan.

Bruno Jag beklagar, mina herrar, att ni har en så intolerant attityd.

abboten Och vi beklagar er hårdnackade uppkäftighet. God dag, Giordano Bruno.

Bruno Farväl, mina herrar. (*bugar sig och går.*)

abboten Vad menar du om honom?

inkvisitorn Ett hopplöst fall. Han kommer aldrig tillbaka till kyrkan.

abboten Utom genom den heliga inkquisitionen.

inkvisitorn Ja, möjligen genom inkquisitionen.

Scen 2. London 1584.
Drottning Elisabeths hov.

Castelnau Ers ljuvligaste majestät, jag har den stora äran att för er få presentera den store filosofen från Neapel Giordano Bruno. (*bugar sig djupt.*)

Elisabeth Ni är välkommen till England, gode filosof, fastän ni vägrar lära er engelska.

Bruno Den dagen lika många talar engelska som idag behärskar italienska, spanska och latin, ers majestät, skall även jag lära mig engelska.

Elisabeth Den dagen skall komma, gode filosof.

Castelnau Vi har den stora äran att få åtnjuta mästern Brunos goda undervisning i italienska, vilket många engelsmän entusiastiskt tar del av.

Elisabeth Mästern Bruno, förklara er filosofi. Varför har ni gjort den katolska kyrkan till er fiende?

Bruno Jag har inte gjort min kyrka till min fiende. Rädda präster i Rom har gjort sig till min fiende, och jag betraktar inte dem som kyrkan.

Elisabeth Vad är det kyrkan inte tål i er lära?

Bruno Att jag försvarar Kopernikus.

Elisabeth Har då Kopernikus rätt i att jorden kretsar omkring solen och inte tvärtom?

Bruno Definitivt.

Elisabeth Så ni menar att ej heller planeterna kretsar runt jorden och ej heller stjärnorna?

Bruno Vi ser ibland hur planeterna verkar röra sig baklänges. Detta bevisar att de kretsar runt solen och inte runt jorden.

Elisabeth Men stjärnorna rör sig aldrig baklänges.

Bruno Nej, ty de är bara andra solar liksom solen.

Elisabeth Så universum är fullt av solar? Solen är inte universums enda sol?

Bruno Varje stjärna är en sol för sig mycket större än vår sol men mycket längre bort.

Elisabeth Och ändå håller ni på att kosmos är en enda världssjäl styrd av det gudomliga förnuftet?

Bruno Ja. Allting har ett samband. Ödet, materien, världssjälen, allt är ett, styrt av det gudomliga förnuftet.

Elisabeth Varför tål inte kyrkan det?

Bruno För att den inte är förnuftig.

Elisabeth Sir Philip Sidney, menar ni att mästern Jordan Bruno här är en filosof eller en poet?

Sidney En poet är en filosof, ers majestät.

Elisabeth Ja, men mästern Bruno kallar sig vetenskapsman och filosof. Kan då en vetenskapsman vara poet?

Sidney Ja, om han med sina ord vill vända upp och ned på hela kyrkan.

Elisabeth Ni borde stanna i England, mästern Bruno. Ni är inte säkra på kontinenten.

Bruno Sir Thomas More var inte säker ens i England.

Elisabeth Ni vill då gälla för att vara hans like och bli martyrer?

Bruno Ers majestät, jag lever allenast för min kärlek. För henne offerar jag vad som helst och även livet. Hennes namn är Sanningen. Om kyrkan är dum nog att utan bevis hävda att Kopernikus har fel är det synd om kyrkan och inte om mig.

Elisabeth Ni är poet.

Sidney (till den unge Marlowe) Kit, lär dig av denne mans exempel.

Marlowe Om han bara är dramatisk.

Bruno (knäböjer) Om jag var poet, ers majestät, skulle jag stanna här i England och lära mig engelska blott för att behaga er. Tyvärr tvingar mig förnuftet och vetenskapen tillbaka till kontinenten, där jag i Paris vill försöka försona mig med kyrkan. Ty som född italienare tillhör jag min kyrka och känner jag ansvar för henne. Därför ser jag det som min plikt att försöka frälsa henne till förnuftet.

Elisabeth Ni är naiv.

Bruno Nej, idealist.

Elisabeth Det är samma sak.

Bruno Nej, en realistisk idealist är aldrig naiv.

Elisabeth Kom tillbaka till Westminster när ni är färdig med kyrkan och Paris. Jag fruktar att kontinenten med alla dess kyrkobråk är ett hopplöst fall. Men här skall ni alltid finna lyssnare.

Bruno Ert föredöme är det högsta i världen, ers majestät.

Elisabeth Smickra lagom. Jag är bara kvinna.

Bruno Just er ödmjukhet hedrar England mer än kyrkan kontinenten.

Elisabeth Vi skall aldrig glömma er, mästern Bruno.

Bruno Det är ömsesidigt. (*bugar sig en sista gång och går.*)

Elisabeth (till Castelnau) Blir han väl omhändertagen i Paris?

Castelnau Av fransmännen, ja, men knappast av kyrkan.

Elisabeth Då är det bara att hoppas att han kommer tillbaka levande.

Castelnau Ja, ers majestät.

Scen 3. Hovet i Prag, 1588.

Rudolf II Mästern Bruno, ingen gäst i världen känner vi oss mera hedrade av än ni, då vi hört så mycket om er och kanske förstår er bättre än hela det stridbara Europa.

Bruno Jag har alltid känt mig väl emottagen i protestantiska städer.

Rudolf Men Prag är även katolskt och judiskt. Här om någonstans råder fullständig tolerans. Vi tolererar kyrkan, vi tolererar protestanterna, vi tolererar judarna, och vi låter dessa tre ha sina bråk sinsemellan utan att lägga oss i.

Bruno Er politik är sympatisk men sårbar.

Rudolf Nu låter ni som Rabbi Löb. Han menar också att den goda viljan lätt kan få en kniv i ryggen. Nåväl, om Europa vill hugga oss i ryggen må konsekvenserna drabba Europa. Jag tror mera på Försynen.

Rabbi Löb Herr Bruno, ni lär ha formulerat er i Wittenberg i mycket kontroversiella ordalag och kallat Jesus från Nasaret en magiker och bedragare. Är detta riktigt?

Bruno Rabbi, jag har lika stor respekt för er judiska religion som för Jesus och min egen kyrka. Men jag kan omöjligt betrakta juden Jesus som mer än bara en människa.

Löb Det var just det jag ville veta. Ni är modig, herr Bruno. Hela kyrkan är ute efter att få er korsfäst.

Bruno Om jag blir korsfäst genom kyrkan kan det knappast gagna kyrkan. Om jag blir korsfäst för sanningen må det dock gagna sanningen.

Rudolf Mäster Bruno, vi vill inte se er korsfäst. Stanna här.

Bruno Tyvärr, jag har en lovande inbjudan till Venedig som professor i Venedig och Padua. Det kan jag inte tacka nej till.

Rudolf Ni är aldrig säker i Italien.

Bruno Venedig är en fri republik som ej kan nås av kyrkans diktatur.

Löb Men ni kan bli förrådd, som Jesus av Judas.

Bruno Jag känner ingen förrädare, och ingen förrädare känner mig.

Rudolf Vem har inbjudit er?

Bruno Den ädle Giovanni Mocenigo genom Tommaso Campanellas rekommendation.

Rudolf Er kollega i Frankfurt?

Bruno Och min landsman.

Rudolf Och ni tror er kunna lita på era landsmän?

Bruno Ja, om de liksom jag står i lärdomens och kunskapens tjänst.

Rudolf Ni lär ha en framstående åsiktsbroder i Pisa vid namn Galileo Galilei.

Bruno Känner ej.

Rudolf Han tror liksom vi mer på Kopernikus än på kyrkan.

Bruno Då är jag inte ensam.

Rudolf Vi ber er bara, mäster Bruno, att ta väl vara på er. Världen har inte råd att förlora sådana som ni.

Bruno Ändå måste den förlora oss alla. Men Prag skall dock bestå.

Rudolf Tack, mäster Bruno.

(Bruno bugar sig inför hovet, rabbi Löb vid kungens sida, och går.)

Akt V scen 1. Venedig 1592.

Galilei Men, Giordano, hur vågar du ta sådana risker?

Bruno Italien är mitt hemland. Jag längtade hem. Vilken italienare kan väl i längden stå ut med mörkret, kylan och den andliga fattigdomen norr om Alperna? I varje fall inte jag.

Galilei Men du har fiender i hela Italien och var helst i hela världen där det finns en katolsk kyrka!

Bruno Jag litar på den fria republiken Venedig och min tur. Ingen har kunnat röra mig hittills, inte ens i intrigerernas Paris' infekterade konungahus.

Galilei Jag önskar bara att du var medveten om riskerna.

Bruno (lägger sin hand på hans axel) Galileo, jag har mina vänner, och jag litar på dem. Världen är bättre idag än för femtio år sedan. Inkquisitionen var som värst för trettio

år sedan, och sedan dess har åter hoppet och friheten tilltagit i styrka. Vatikanen kan aldrig råda över Venedig.

Galilei Jag råder dig i alla fall att vara försiktig.

Bruno Tack för din varning. Jag är försiktig.

(*Det bultar kraftigt på porten.*)

kaptenen (*utanför*) Öppna i lagens namn!

Galilei Väntar du besök?

Bruno Nej.

Galilei Öppna inte. Du är inte hemma.

Bruno (*går mot dörren*) Tyvärr är jag hemma.

Galilei (*håller fast honom*) Giordano! Ta inte den risken! Du är för värdefull för världen! Vänta! Res till Frankfurt i lugn och ro och riskera inte din frihet!

Bruno Det är nog inte till mig utan till min värd Giovanni Mocenigo.

(*öppnar porten. En vakttrupp med kapten inträder.*)

kaptenen Är detta Giovanni Mocenigos hus?

Bruno Ja, det är det.

kaptenen Vi söker en viss Giordano Bruno.

Galilei Vad vill ni honom?

kaptenen Vem är ni?

Bruno Galileo Galilei från Paris. Jag är Giordano Bruno.

kaptenen Mäster Bruno, vi måste arrestera er. Var vänlig och följ med.

Bruno På vems order och varför?

kaptenen På er värd Giovanni Mocenigos.

Galilei Det är inte möjligt!

Bruno Det måste vara ett misstag. Vad skulle min bästa vän plötsligt ha emot mig?

kaptenen Hur ska jag veta det? Jag bara lyder order.

(*Mocenigo kommer.*)

Bruno Giovanni! Vad är detta?

Mocenigo Jag är ledsen, Giordano, men vi kan inte låta dig fara till Frankfurt.

Bruno Säg att det är ett misstag!

Mocenigo (*tar förbindligt om honom*) Giordano, jag inbjöd dig hit för att du skulle undervisa mig och Venedig och Padua. Du har inte velat inviga mig i alla dina mysterier. Nu vill du lämna oss för Frankfurt. Det kan jag inte tillåta.

Bruno (*frigör sig*) Släpp mig! Du vet inte vad du gör!

Mocenigo Du blir bara kallad till förhör.

Bruno Du vill kvarhålla mig med våld!

Mocenigo (*till soldaterna*) För ut honom. (*till Bruno*) Jag kommer med dig, Giordano. Inget ont skall vederfaras dig.

Bruno Låt oss gå då och få det undanstökat. (*Soldaterna går ut med honom.*)

Mocenigo Och ni, professor Galilei, gör klokast i att återvända till Pisa och hålla er stilla.

Galilei Vad vill ni göra denne man?

Mocenigo Hans undervisning är för farlig. Han är för kontroversiell. Han retar och utmanar för höga auktoriteter. Han riskerar inte bara sin egen själs salighet men även många andras. Han måste korrigeras. Några veckor hos inkquisitionen, och han är fri igen.

Galilei Ni överlämnar honom således åt inkquisitionen?

Mocenigo Bara för förhör, bara för hans eget bästa, och bara för allas vårt bästa.

Galilei Vem har övertalat er till detta? Någon jesuit?

Mocenigo Min egen biktfar. Han gjorde mig uppmärksam på att min själ var i fara. Brunos inflytande över mig har varit för starkt, och kyrkans är viktigare. Professor Galilei, saligheten får vi bara genom kyrkan och dess nåd. Vi kan aldrig få någon salighet genom ensamma individers envishet som Bruno, som bara sprider oro bland

alla tänkande människor, som bara kan leda till osalighet. Vi måste få frid. Allt Giordano Bruno behöver göra är att ta tillbaka vissa av sina dogmer.

Galilei Han har inga dogmer! Han ensam är ren och fri! Det är bara kyrkan som har dogmer att försvara sitt översitteri med, dogmer som bara är lögner!

Mocenigo Akta er, professor! Er själ är förgiftad! Ni är i fara!

Galilei Judas! (*spottar på honom*)

Mocenigo (*torkar sig avmätt*) Ni är förlorad om ni fortsätter så här. Håll er stilla, maestro Galilei. Även era farliga åsikter kan bli kända för inkquisitionen, om de inte redan är det. (*går*)

Galilei Detta är världens undergång, Italiens undergång och kyrkans undergång - ingenting annat. De vet inte vad de gör. Och jag kan inte be till Gud och be honom förlåta dem för att de inte vet vad de gör, för en sådan kyrka kan jag inte tro på. Giordano, vår tids ädlaste universalgeni, varför ville du inte lyssna till mig! Varför kom du tillbaka till denna förbannade kyrkliga värld av bara dumhetens etablerade vidskepelser! Stackars Italien!

(*störtar ut, förtoivlad.*)

Scen 2. Inkquisitionen.

inkvisitor 1 Mäster Bruno, ni har ingenting ont att frukta av oss. Vi vill bara hjälpa er fram på den rätta vägen och bättre förstå er. Ingen inskränkning av er frihet kommer att vidtagas.

Bruno Varför har ni då satt mig i Venedigs värsta blykamrar?

inkvisitor 2 Mäster Bruno, vi är lika ivriga som ni att få detta överståndet. Allt blir bra bara vi får veta vad vi vill veta.

Bruno Vad vill ni veta av mig som inte redan hela världen vet om mig? Mina skrifter finns tillgängliga i alla länder, och jag har varit tillgänglig som lärare här och i Padua alla dagar. Vad kan ni vilja veta av mig som inte hela världen redan vet?

1 Mäster Bruno, omfattar ni Kopernikus världsbild?

Bruno Ja, liksom alla astronomer och vetenskapsmän, ty det är bevisat matematiskt att jorden rör sig runt solen och inte tvärtom.

1 Och det faktum att den allena saliggörande kyrkan bestrider detta bekymrar er inte?

Bruno Den allena saliggörande kyrkan har fel på denna punkt och är efter sin tid. Jag är övertygad om att den kommer att ändra ställning.

2 Så ni menar att vår kyrka kan ha fel?

Bruno Mina herrar, tvinga mig inte att le. Kan en kyrka, som till påve väljer en Alessandro Borgia, som har hur många barn som helst, och vars laster och giftblandarintriger hela Italien känner till, verkligen alltid vara fullständigt ofelbar? (*Inkvisitorerna ler inte.*)

3 Allvarligast är dock ert ifrågasättande av den heliga treenigheten och Kristi gudomliga natur.

4 Enligt Giovanni Mocenigos angivelse har ni förklarat Kristus vara en bedragare och trollkarl.

Bruno Det bestrider jag.

4 Ni förnekar att ni förklarat Kristus vara en bedragare och trollkarl?

Bruno Ja, det förnekar jag.

4 Äntligen ett steg i rätt riktning!

3 Kan ni närmare förklara er uppfattning om den heliga treenigheten?

Bruno Den är mycket enkel. Ingen matematiker kan acceptera kyrkans formel att ett är lika med tre.

2 Så ni föredrar matematiken framför religionen och tron?

1 Vilken eller vilka av de tre i treenigheten förnekar ni? Fadern, Sonen eller Den Helige Ande?

Bruno Alla tre. Jag anser att hela treenighetskonstruktionen är en förvrängning av det sanna Gudsbegreppet.

2 Vad är då det sanna Gudsbegreppet?

Bruno Att Gud är en.

5 Är ni då en judisk fundamentalist?

Bruno Min enda grund är förnuftet. Att Gud är en kan aldrig resultera i att Gud blir tre.

4 Ni tror således på Gud?

Bruno Ja.

4 Åter ett steg i rätt riktning!

Bruno Men inte på en personlig Gud.

1 Förklara er.

Bruno Gud är allt och hela universum och det förnuft som kontrollerar hela universum. Ett sådant allomfattande förnuft kan aldrig inskränkas till något personligt med känslor och inklinationer, som ett väsen vars avbild människan skulle vara.

2 Ni tror således inte att Gud skapat människan efter sin avbild?

Bruno Jag förnekar inte att Gud skapat människan, men jag tror inte Gud kan ha en avbild.

4 Ni tror således på en abstrakt Gud som en idé?

Bruno Ja.

4 Han tror åtminstone på Gud.

3 Kvar står emellertid att ni förnekat Kristi gudomliga natur. Det är detta som kyrkan inte kan acceptera, då kyrkan är Kristi lekamen.

2 Förnekar ni Kristi gudomliga natur?

Bruno Jag menar att han inte var mer eller mindre gudomlig än andra människor.

3 Om ni förnekar Kristi helighet förnekar ni kyrkans helighet.

Bruno Jag förnekar ingens helighet.

2 Men ni förnekar Kristi gudomliga natur.

Bruno Nej, jag förnekar endast att han var Guds enfödde son.

1 Aha, där har vi det.

2 Mäster Bruno, detta kan inte kyrkan acceptera.

Bruno Ni menar alltså på fullt allvar att Gud som en annan liderlig horbock skulle ha befruktat en jungfru Maria med sin säd genom sin kroppsliga penis och sålunda ha givit upphov till en enfödd son, som ett unikum i hela världshistorien? Mina herrar, sådant är bara larv. Att en Zeus kunde avla en Herakles kan man måhända acceptera som myt och saga, men att evighetens ende Gud skulle ha befruktat en Maria, som dessutom redan hade en man, måste ni väl ändå medge att är en ganska extrem absurditet?

3 Han hånar oss!

1 För ut honom!

Bruno Mina herrar, endast förnuftet kan rädda er heliga kyrka! (*förs ut brådstörtat.*)

1 Vad menar ni, bröder?

2 Vi har inget val.

3 Han måste tuktas!

1 Jag instämmer. Vi har inget val. Han måste återta sina kätterska utsagor.

4 Tänker ni verkligen tortera honom?

2 Det är för hans eget bästa. Det är vår plikt att rädda hans själ.

1 Ske alltså. Må inkquisitionen ha sin gång tills han återtar sitt smädande av Kristi och kyrkans gudomlighet.

Scen 3.

Mocenigo Du var för stolt, Giordano Bruno, för självsäker och för självhärlig. Du fick alla andra att känna sig små. Din djärvhet rubbade allas cirklar, och i ditt övermodsblandhet såg du inte hur dina hemliga fiender flockades runt omkring dig. Samtidigt var din troskyldighet riktigt rörande, när du lät dig lockas tillbaka till Italien, det enda land i världen som var farligt för dig. Jag hade ditt öde i min hand, och jag njöt av den makt det gav mig. Men din förmäthenhet och ditt högmod fick vågskålen att falla till din nackdel. Du litade aldrig på mig och gav mig aldrig ditt fulla förtroende. Du ville inte bli min broder och gå i säng med mig, fastän jag älskade dig. Du tänkte bara på karriären. Därför måste jag förråda dig, för att rädda mitt eget ansikte och behålla mig själv. Ty en man som älskar kan lika litet som en kvinna förlåta den som vågar säga nej till en uppriktig kärlek.

Galilei (uppträder plötsligt) Förrädare!

Mocenigo Galileo Galilei, vad gör ni i Venedig? Bad jag er inte rädda er själv? Vill ni anmäla er frivilligt för inkquisitionen?

Galilei Varför förrådde ni honom?

Mocenigo Det var min mänskliga plikt. Han förförde studenterna med sina kätterska idéer, och jag var ansvarig för honom. Kyrkan gav mig inget val. Det var en eller alla.

Galilei Ni vet inte vad ni har gjort. Inkquisitionen släpper honom aldrig.

Mocenigo Jo, om han ångrar sig.

Galilei En vetenskapsman kan aldrig förklara vetenskapliga fakta vara fel med sin övertygelse. Om han gör det är han ingen vetenskapsman längre utan en förlorad son för vetenskapen.

Mocenigo Vänta tills ni själv ställs inför inkquisitionen.

Galilei Inser ni inte ert ansvars ohygglighet? Ni har förrått världens ledande tänkare åt en skock rovlystna gamar utan en tanke på annat än sin egen inbillade trygghet enligt kyrkans etablerade illusioner av lögn. Hela världen kommer att hämnas på Italien, ledd av hans vänner drottning Elisabeth av England, kungen av Frankrike och kung Rudolf den andra i Böhmen utom alla världens protestanter!

Mocenigo Maestro Galilei, gå hem till Pisa och lägg er. Inkquisitionen låter honom gå bara om han blir lojal mot kyrkan.

Galilei Och om han inte blir det?

Mocenigo Då får han skylla sig själv. Han måste bli det. Han har inget val.

Galilei Som vetenskapsman sätter han nog sin heder och integritet högre än kyrkans usla påtryckningsmedel. Ni blir då en Judas med hans blod på era händer. Om något ont händer honom gör ni bäst i att som Judas gå och hänga er i närmaste träd.

Mocenigo Ser Galilei, det gör jag aldrig. Vet ni inte att en självmördare måste komma till helvetet? (*går nonchalant.*)

Galilei I så fall är hela kyrkan fördömd, ty om den dömer Giordano Bruno är det ingenting annat än kyrkans eget moraliska självmord, vilket är mycket svårare i längden än att bara snabbt ta sitt liv. (*går*)

Scen 4. En tortyrkammare, juli 1592.

(Giordano Bruno är upphängd i handlederna, och man hänger tyngder på hans fötter. I en iscensättning väger dessa givetvis ingenting.)

munk 1 Stopp! Ser Giordano Bruno, erkänner ni?

Bruno (tiger)

munk 2 Han tiger sammanbitet.

1 Fortsätt behandlingen! (*Man hänger större tyngder vid fotanklarna.*)

Stopp! Ser Giordano Bruno, erkänner ni?

Bruno Era imbecilla levande kadaver och eunucker, det enda jag erkänner är sanningen, vilken är att ni är fördömda allihop, ty ni vet inte vad ni gör, ni är hjärntvättade av kyrkan allihop och själlösa automater i dess tjänst, och era plågor blir värre än mina!

1 Fortsätt genast behandlingen! (*Större tyngder hängs på.*)

Bruno (stönar)

1 Giordano Bruno, erkänner ni?

Bruno (stönar men tiger)

2 Han är lika hårdnackad fastän han stönar.

1 Fortsätt behandlingen! (*Större tyngder hängs på.*)

Bruno (skriker hjärtskärande)

1 Stopp! Giordano Bruno, erkänner ni Jesus Kristus vara Guds Enfödde Son i evighet?

Bruno För Guds skull, jag erkänner vad ni vill bara ni befriar mig från livet!

1 Är ni beredd att återta alla era kätterier? Är ni mogen för en skriftlig bekännelse?

Bruno Jag skriver under vad som helst!

1 Med övertygelse?

Bruno Med övertygelse!

1 Ångrar ni er?

Bruno Jag ångrar allt!

1 Erkänner ni Jesus Kristus vara Guds Son, och tar ni tillbaka er mening om motsatsen?

Bruno Jag tar tillbaka allt och bekänner allt!

1 Ta ner honom. Han är äntligen ångerfull. (*börjar skriva protokoll. Bruno tas ner.*) Det blir remiss till inkquisitionen. Nu slipper vi ansvaret för honom mer. (*Bruno tas ner och tas om hand, men hans smärtor är outhärliga.*)

Scen 5. Inkvisitionsdomstolen (som scen 2.)

1 Giordano Bruno har ångrat sig och tagit tillbaka allt.

2 Ännu en seger för den heliga inkquisitionen!

4 Innebär det att han återfår friheten?

1 Nej, han är för farlig. Det måste undersökas om han menar allvar eller ej.

3 Vi kan inte ta risken att han återfaller i sina gamla heresier.

1 Nej. Eller att han lämnar Italien.

5 Vad blir då nästa steg?

1 Vi måste skicka honom till Rom.

5 För ny prövning?

1 Ja. Därmed slipper vi ansvaret, och den heliga inkquisitionen i Rom är bättre experter och har större resurser än vi.

4 Så vi kan två våra händer?

1 Ja, bröder, låt oss två våra händer.

Scen 6. Castell Sant'Angelo i Rom. En fängelsehåla, 1599.

Bruno (gråhårig) Så lider åren under ständig väntan på ett avgörande i mitt öde, men det fanns ej en så grym tortyr i någon grym tyranns ohyggligaste håla någonsin som denna väntan på att en byråkrati skall fatta ett beslut. Sju år har min process nu varat under ständiga och oupphörliga förhör om blott småaktigheter och hårklyverier, som

de kyrkliga ej någonsin tycks kunna få tillräckligt av, alltmedan jag försmäktar och mitt liv försvinner i en ständigt upptrappad förtvivlan av delirium och febrila hallucinationer. Åter ser jag ljus i mörkret, en ny illusion av mitt förlorade fåfänga hopp.

Leonardo (visar sig som vålnad) Ge inte upp, Giordano. Du har rätt.

Giordano Vad hjälper det, när världen ger mig orätt?

Leonardo Världen är ej kyrkan. Världen skall ge kyrkan fel, och kyrkan skall försjunka i sin vanära av dumhet till en menlös och debil institution för endast barn och gamla narrar.

Giordano Ändå tyckte jag om kyrkan, ty jag fann den vara vacker.

Leonardo Ja, det kanske är dess enda räddning. (*försvinner*)

Giordano Synerna försvinner efter att ha givit blott en glimt av ljus och hopp, som om de var kometer eller stjärnor som fick existera för att blott en enda gång få blinka. Men just sådant är ju själva livet.

Nostradamus (visar sig) Broder Bruno, svik ej vår idealism. All världen tror på dig, ty du är nyckeln till vår framtid.

Giordano Hur kan jag väl vara det när jag skall dö?

Nostradamus Du är ej ännu död, och du kan ännu kämpa.

Giordano Här i mörkret mot min levande begravda vanmakt, isolerad till förbannelse, och mot mina bristsjukdomar, min förtvivlan, mina syner och förbannade spökhallucinationer? Jag är trött på det. Det leder ingenstans, och kämpar gör man fåfängt, ty all kamp är våld, och våldet är det dummaste fåfängaste av allt.

Nostradamus Och därför skall du segra över kyrkans våld.

Giordano Ej förrän jag är död.

Nostradamus Ditt ögonblick är en hel evighet, ty allt är relativt, och tidens mått är ej minuter eller sekler utan endast sanning. Ditt liv är ett ögonblick av sanning mera oförgätligt än en evighet.

Giordano Men tror du att jag orkar leva upp till denna bländande briljans?

Faust (visar sig) Du måste, ty det finns ej någon annan, mästare Bruno. Endast du har kraften att förinta all vidskepelse och dumhet, ty ej någon utom du har varit modig nog att våga genomskåda Kristus.

Giordano Låt mig slippa bli martyr. Jag ville aldrig bli en ny Messias.

Faust Och just därför har du blivit det. Du är den förste efter Kristus som kan mäta dig med Kristus. Alla andra föll för frestelsen att ödmjuka sig inför kyrkans falska trygghets mytiska kulisser av vantolkningar av mänskan Jesus ömkliga patetiska och högst ofrivilliga öde.

Giordano Måste jag då offra mig som honom?

Faust Bara så kan du få rätt mot kyrkan och dess våld och krossa dess tyranniska bedrägeri, som Kristus krossade den romerska imperialismen.

Giordano Håll ett ögonblick, ni mina drömmars vålnader, bedrägligast av alla gäster! Jag vet inte ens om ni är verkliga! Jag kanske bara önsketänker eller låter mig torteras av min galenskaps och febers hallucinationer! Här är någonting som inte stämmer. Munkarna har alltid sagt att de ej vill mig något illa.

Faust Därför har de grymt torterat dig i alla dessa år.

Bruno Men de vill kanske ge mig fri. De kanske bara velat pröva mig. Jag tog ju allt tillbaka i Venedig. Alltsedan dess har jag ej mera fått se solen men har alltid lovats frihet.

Faust Är du så naiv, din stackars katolik? Vad tror du munkarna har hållit dig så länge levande begravd för? Du är ryktbar ju i hela Europa! Därför vågar de ej döda dig, ty detta skulle väcka internationella ramaskrin! De nöjer sig då med att tysta dig och hålla dig på grymmaste sparlåga, bara för att du skall tiga och med dig

det hela vittra Europa. Ty så länge du än lever vågar ingen utomlands ens knysta något om ditt namn, av fruktan för att Vatikanen då skall göra dina plågor värre.

Giordano Så de vågar varken döda mig men ännu mindre ge mig fri, om bara intet ord får höras från mig...

Faust Levande begravd och tyst är du bekvämast för den kyrka som du en gång svor lojalitet på livstid.

Giordano Feghet är då allt vad de har kvar?

Faust Allenast feghet håller vidskepelsens kyrka uppe och vid vedervärdigt liv.

Giordano Du har då öppnat mina ögon, lärare, och inleder mig svårt i frestelse.

Faust Det är min glädje att så göra. (*Nostradamus och Faust försvinner.*)

Bruno Ske alltså. Det är den enda vägen ut, att vara konsekvent och genomföra rollen, som försynens öde anvisade en. Må jag gå under, på det att min fria värld av tankens kreativitet må leva. Gud, i dina händer anbefaller jag min ande. Härlighet, du är av evigheten, och allt mindre härligt är allenast futtigheter som förgås och glöms. Det oförglömliga är ett och evigt, och min glädje är min kunskap och delaktighet däri, och den kan ej förgås. Må kyrkan frukta, bäva, rämna och förgås med all vidskepelse och dumhet, men förnuftet skall i evighet bestå och även rädda vad som räddas kan av kyrkan, som var mitt livs första kärlek och den sista.

Scen 7.

Inkvisitor 1 Mäster Bruno. är ni inte trött på dessa evinnerliga förhör?

Bruno Jo, evinnerligt.

1 Varför ger ni då aldrig upp?

Bruno Därför att jag inte kan det, emedan jag har rätt.

1 Ni har torterats, suttit i sträckbänken, återtagit era utsagor under tvång men ändå framhärdat i ytterligare sju år av rannsakingar och eländiga förhör utan resultat. Vart vill ni komma? Vad tror ni ni kan åstadkomma?

Bruno Det är jag som ställer er den frågan.

1 Nej, det är vi som ställer er den frågan.

Bruno Det är bara ni som fortsätter processen.

1 Nej, det är bara ni som fortsätter processen.

Bruno Det är ni som förhör mig, inte tvärtom!

1 Men ni vill inte svara!

Bruno Ni misstar er. Jag har svarat hela tiden.

1 Men vi är inte nöjda med era svar!

Bruno Så det är bara ert missnöje som vidmakthåller denna process.

1 Vårt missnöje med er är berättigat!

Bruno Vart vill ni komma?

2 Broder Bruno, med all respekt för er lärdom och berömda vitterhet, som hela Europa ännu lovordar, och med synnerlig respekt för er bakgrund som dominikanerbroder och präst, men i Venedig återtog ni alla era smädiska utsagor mot kyrkan. Varför vill ni inte göra detta i Rom?

Bruno För att jag vill göra vad som är rätt.

1 Men ni gör ju inte vad som är rätt! Ni återtar inte era hädelser!

Bruno Jag har inga hädelser att återta.

1 Vad kallar ni då att benämna Jesus som magiker och bedragare?

Bruno Det har jag aldrig gjort.

1 Nåväl, detta har ni återtagit, men ni har aldrig erkänt Jesu gudomliga natur.

Bruno Jesu gudomliga natur har jag aldrig förnekat.

3 Men ni har aldrig erkänt honom allena vara Gud!

Bruno Nej, det har jag aldrig gjort. (*Inkvisitorerna blir tysta.*)

1 Säg om det där.
Bruno Jag har aldrig erkänt Jesus vara Guds Son och kommer aldrig att göra det.
(Inkvisitorerna förstummas av hädelsen.)

2 Varför?
Bruno Mina herrar, Jesus var en enkel snickarson som umgicks med tarvligt folk som prostituerade, fiskare och skatteindrivare utom alla möjliga tiggare, spetälska, mentalsjuka och stinkande invalider. Han åt och drack och sket och pinkade och blödde och dog som vi. Jag vill mena att Gud är något högre än ett dylikt svinaktigt dödligt leverne.

1 Broder Bruno, dylika utsagor, med vilka ni gjort er ökänd för att vilja separera Gud från Kristus, återtog ni i Venedig i juli 1592.
Bruno Under tortyr och med våld. Jag tvingades därtill.

3 Och nu återtar ni att ni någonsin återtog sådana utsagor?
Bruno (med hög röst och övertygelse) Ja, det gör jag!

3 Han är förlorad.
 1 Bröder, behöver vi höra mer?
 2 Nej, han har dömt sig själv!
 3 Han är förlorad!
 1 Broder Bruno, har ni något mer att tillägga?
Bruno Nej.
 1 Ni framhärdat i att förneka Kristi gudomliga natur som Guds Senfödde Son?
Bruno Ja, era imbecilla dumbommar, det gör jag.
 1 Giordano Bruno, då återstår ingenting mer än att döma er till döden på bålet som överbevisad kättare.
Bruno Gör det om ni vågar. Rom skall bäva inför hela Europa.
 2 Han hotar oss!
 1 Giordano Bruno, härmed döms ni till döden på bålet som heretiker. Må lagen ha sin gång. Må Gud förbarma sig över er förtappade förhärdade själ.
Bruno Mina bröder, ni fruktar mer för att uttala och genomföra denna dom än jag för att möta döden. Jag tycker synd om er.
 1 För bort honom! Genast!
(Giordano Bruno föres ut.)
 Vad skall det bli av denna världen om det uppstår fler av samma sort?
 2 Vi kommer att få mycket att göra.
 3 Bröder, betänk att vi inte kan avrätta hela mänskligheten.
 1 Ibland undrar jag om det inte är just det vi borde göra.
 2 Vi kan kanske döma mänskligheten men inte individerna.
 1 Vad menar du?
 2 Vi har gjort allt detta förut för femtonhundra år sedan. Då tjänade vi Caesar och var prokuratorer. Nu tjänar vi kyrkan och är munkar, men vi gör samma sak om igen. Vi gör martyrer.
 3 Gud förlåte dig för dina kätterska åsikter, broder.
 1 Håll bara tyst, så kanske vi klarar oss. *(bryter upp.)*
 3 Någonting säger mig, att sådana som Giordano Bruno i längden kommer att klara sig bättre. *(går sist ut.)*

(Rom 27.9.1995)

Efterskrift:

Det egendomliga fallet Giordano Bruno (1548-1600)

Han var utan tvekan den modigaste av 1500-talets pionjärer inom astronomin och den enda verkliga martyren för den empiriska vetenskapen. Ändå började han som dominikanermunk och blev till och med prästvigd. Hans hemort var Nola nära Neapel, och redan där i unga år började han dels tvivla på kristendomens dogmatik och blev han även anklagad för kätteri. Till följd av detta lämnade han kyrkan och inledde han sitt mycket märkliga liv som vandrande filosof över hela Europa. Han kom till Paris och umgicks med Henrik III i hans hov, han kom till England och blev god vän med skalden Sir Philip Sidney (1554-86) och umgicks troligen även med drottning Elisabet i hennes hov. Han trivdes väl i England, utgav där sina viktigaste skrifter och sökte en professur i Oxford, som han tyvärr inte fick. Han vistades två år vid universitetet i Wittenberg (Martin Luthers lärosäte) och åtnjöt kanske där sin bästa omvårdnad, men även hovet i Prag under Rudolf II uppskattade honom mycket. Han vistades även en längre tid i Genève för att undersöka och eventuellt omfatta kalvinismen men kom även där i konflikt med dogmatikerna.

Som astronom var han den förste som hävdade att fixstjärnorna var andra solar liksom solen, och han var även den förste som påpekade jordens tillplattning vid polerna. Han omfattade tidigt Kopernikus världsbild, vilket naturligtvis innebar en livslång konflikt med kyrkan. Kopernikus själv hade sluppit billigt undan. Han publicerade sina revolutionerande teorier och hann dö innan kyrkan hade hunnit mobilisera kätterianklagelser och krav på att teorierna togs tillbaka. Även Leonardo da Vinci var inne på astronomin men klarade sig med att aldrig publicera något och endast forska i hemlighet. Giordano Bruno däremot stod öppet för den nya astronomin, publicerade allt vad han tänkte, skrädde aldrig orden och visade aldrig prov på feghet eller rädsla. Det enda man kan beskylla honom för är oförsiktighet.

I Prag fick han en inbjudan till Venedig av en adelsman, vilket innebar att Bruno skulle få undervisa fritt i Venedig och Padua. Han tackade ja i tron att republiken Venedig inte kunde nås av Vatikanens tentakler. I flera år undervisade han fritt, men hans värd, adelsmannen Giovanni Mocenigo, var inte nöjd med Brunos verksamhet och angav honom för inkquisitionen. Detta förräderi är kanske den akademiska världens historias mest oerhörda och avskyvärda. Mocenigo inte bara förrådde Giordano Bruno utan fungerade även som hans åklagare, och han "förbättrade" till och med sina anklagelser efter att Bruno arresterats.

Detta hände i maj 1592, och förhören med Bruno vidtogs genast. I juli två månader senare ångrade och återtog Bruno allt vad han undervisat, troligen efter tortyr. Ändå blev han inte frisläppt utan skickades i stället till Rom för närmare undersökning.

Processen i Rom mot Giordano Bruno höll på i sju år bakom lyckta dörrar, under vilken tid han hölls inspärrad i fängelset Castell Sant'Angelo, ursprungligen den frisinna och tolerante kejsar Hadrianus mausoleum, som påvarna gjort om till fängelse. Vi vet ingenting om denna process. Emellertid synes den ha gått ut på att Giordano Bruno mot slutet av 1599 återtog att han någonsin återtagit någon av sina teser. Han reparerade alltså sitt sammanbrott i Venedig i juli 1592. För detta blev han dömd till att brännas offentligt på bål. Avrättningen ägde rum den 17 februari 1600.

Giordano Bruno har orättvist kommit i skuggan av sin tids andra astronomer, främst Galilei, som vid Brunos död var 35 år och verksam i Pisa. Även Kepler och Tycho Brahe, som möttes i Prag tre dagar före Brunos avrättning, har gått till historien som större astronomer, därför att de klarade sig. Idag förefaller det absurt att Bruno blev avrättad för att han omfattat Kopernikus solsystem. Det var emellertid

inte för den sakens skull han blev avrättad. Hans största livsgärning var något betydligt djärvare.

Giordano Bruno presenterade en helt ny teologi, som gjorde rent hus med all vidskepelse och övertro. För Giordano Bruno var Gud lika opersonlig som för buddhismen och hinduismen och lika allomfattande och närvarande i allt liv i hela universum. Detta torde ju också framstå som tämligen oskyldigt. Konsekvensen av detta var emellertid för Bruno att Kristus inte var Guds Son. Det var detta som retade och skrämde kyrkan och inkquisitionen till vanvett. Hävdandet av denna tes var ungefär det mest utmanande som någon tänkare på 1500-talet hade kunnat ägna sig åt. Genom Brunos otroligt gedigna kunskap och utbildning och hans oerhörda rykte i hela den vittra världen fick hans envisa fasthållande vid denna tes kyrkan att skaka i sina grundvalar. Det var värre än hela reformationen.

Vatikanen gjorde sitt yttersta för att tysta honom och lyckades i viss mån. Genom att varken avrätta honom eller frikänna honom under en sju år lång process hölls han levande begravd och nertystad medan världen hölls i ovisshet och därför knappt vågade tala om honom. Den som fann vägen ut ur detta dilemma var Giordano Bruno själv, som med att stå för sina åsikter, reta sina domare och fortsätta reta kyrkan till raseri lockade kyrkan till att fullborda grävandet av sin egen trovärdighets grav med att begå denna tids värsta justitiemord. Bruno var inte skyldig till någonting annat samvetsfrihet och yttrandefrihet.

Bruno var unik i det att han stod fullständigt ensam. Ingen före honom eller efter honom tog upp samma ståndpunkt. För många hade hans tankevärld en oerhörd betydelse, framför allt astronomerna Galilei, Kepler och Brahe men även för filosofer som Spinoza, Goethe, Schopenhauer och Rudolf Steiner, men ingen av hans efterföljare visade samma konsekvens och mod i sin livsgärning. Galilei återtog vad som helst vid blotta åsynen av tortyrinstrumenten, Spinoza höll sig inom den teoretiska filosofins beskedliga ramar, Goethe förfasade sig inför att ens någonsin antyda någon utmaning mot världens ordning, Schopenhauer skyddade sig genom att hölja sig i resignationens pessimistiska slöja, medan Rudolf Steiner följde Goethes politik och vinnlade sig om att vara enbart konstruktiv. Giordano Brunos djärvhet är oöverträffad än idag, och han väntar i evighet på sin försvarsadvokat mot den romerska inkquisitionen.